

VARHAISNYKYSUOMEN
MORFOLOGINEN
ETÄÄNTYMINEN
VANHASTA
KIRJASUOMESTA
ETENKIN JAKOB JOHAN
MALMBERGIN TUOTANNON
VALOSSA

Vanha kirjasuomi jäi morfologialtaan lähes yksinomaan länsimurteisiin ja alkuun etenkin lounaismurteisiin pohjautuvaksi. Mikael Agricolan (n. 1510–1557) kielenkäytössä ilmeni tosin hieman myös itäistä vaikutusta, olihan Agricola kotoisin kaakkoishämäläisten murteiden alueelta ja käynyt koulua kaakkoismurteiden puolella Viipurissa. Vaikka myös joissain kirjasuomen vanhimmissa tekstifragmenteissa ilmeni merkkejä itämurteisuuksista, tällaiset eivät kirjakieleen jääneet. Myöhemmät kielenkehittäjät karsivat Agricolankin satunnaisiksi jääneet itämurteisuudet kirjasuomesta pois. Vuoden 1642 Biblia oli Agricolan teoksia paljon eheämmin länsimurteinen teos, joka kieliasultaan oli hioutunut lounaismurteiselta pohjalta lähemmäs Satakunnan hämäläismurteita. 1700-luvulle saavuttaessa kirjakieleen alkoi tulla enemmän eteläpohjalaistenkin murteiden piirteitä, mutta vasta vuosisadan lopulla alettiin ihmetellä, miksi itämurteisia piirteitä ei ollut kirjakieleen huolitettu. Vielä Porthan tuntui pitävän mahdollisena ainoastaan kirjakielen sanastollista rikastamista itämurteisuuksilla. (Vanhan kirjasuomen murretaustasta ja sen kehityksestä kokoavasti esim. Rapola 1945: 18–23, 69–70; Häkkinen 1994: 436–446; Lauerma 2004: 136–139.)

Itämurteisia muotopiirteitä alkoi laajemmin tulla kirjakieleen vasta 1800-luvulla Suomen siirryttyä Ruotsin vallan alta Venäjän keisarikunnan osaksi vuonna 1809. Ortografian uudistaminen oli alkanut etenkin Lizeliuksen toimesta jo 1700-luvun viimeisellä neljänneksellä, mutta oikeinkirjoitustakin alettiin laajemmin uudistaa vasta 1810-luvulta

▷

alkaen, teoriassa Renvallin (1810, 1811) ja käytännössä etupäässä Juteinin (1810) toimesta. Jälkimmäisen (Judén 1816) hetkellisesti esitettyä jopa astevaihtelussa tavattavasta *d*:stä luopumista Carl Axel Gottlund (1817: 297–298) innostui vaatimaan kirjakieleen muitakin itämurteisuuksia, joita jo toinen itäsuomalainen Upsalan kävijä Abraham Poppius oli alkanut suosia. Näin ortografiasta käynnistynyt keskustelu johti »murteiden taisteluun», väittelyyn eri murteiden asemasta kehittyvässä kirjasuomessa (Krohn 1897: 192–195; vrt. Rapola 1956). Ikola (1965: 37) on katsonut vasta von Beckerin vuonna 1820 perustaman Turun Wiikko-Sanomien myötä murteiden taistelun vauhdittuneen tavalla, mikä merkitsi vanhan kirjasuomen kauden päättymistä ja uuden kehitysvaiheen, varhaisnykysuomen, alkua. Nyt itämurteiden puolella syntyneet kielenkäyttäjät eivät enää välttämättä muokuttaneet kirjoituksiaan vanhalle läntiselle kirjakielelle. Näin monet aiemmin vieraat piirteet alkoivat näkyä varhaisnykysuomen ajan teksteissä. Osa uusista muodoista vakiintui kirjakieleen, osa vanhoista sai väistyä.

Vanhan kirjasuomen tutkimuksissaan Rapola (1933; 1945) on käsitellyt lyhyesti myös murteiden taistelun ajan morfologian kehitystä. Pulkkisen (1972) yksityiskohtaisempi esitys keskittyy tunnetuimpiin 1800-luvun kielenkäyttäjiin. Lehikoisen ja Kiurun (1998 [1989]) teos luo jo systemaattisemman kuvan useiden muotopiirteiden kehityksestä. Häkkinen (1994) kokoaa yhteen tähänastisen tutkimuksen tulokset. Vaikka ainoastaan kuuluisimpien kirjailijoiden tuotantoa on selvitelty yksityiskohtaisemmin,¹ yleiskuva 1800-luvun kirjasuomen morfologisestakin kehityksestä on siis olemassa, joskin varsinaisia erikoistutkimuksia on tehty vain niukasti.² Lähdepohjaltaan tutkimus on kuitenkin jäänyt kapeaksi. Vaikka suurin osa varhaisnykysuomen kaudella julkaistusta kirjallisuudesta oli hengellistä (Suojanen 1985: 123–124), sen kielellistä kehitystä on Penttilän (1931) ja Puukon (1946) jälkeen selvitetty vain vähän, sillä muutokset etenivät nopeammin maallisen kirjallisuuden piirissä. Lehikoinen ja Kiurukin (1998 [1989]) ovat tarkastelleet suurimmaksi osaksi vain maallista kieltä.³ Ainoastaan Verronen (1969) on opinnäytetyössään pyrkinyt ottamaan tasapuolisemmin huomioon myös hengellistä kieltä. Varhaisnykysuomen kehityksestä ei kuitenkaan saa kokonaiskuvaa, ellei myös uskonnollisia ja vähemmän kuuluisien kirjoittajien teoksia tutkita.

Tässä artikkelissa selvitän aiempaa kattavamman aineiston pohjalta, kuinka eräät etupäässä itämurteista omaksutut muotopiirteet levisivät varhaisnykysuomeen etenkin sen alkupuoliskolla. Lähtökohtanani on yhden suomentajan, kuopiolaisen Jakob Johan Malmbergin, koko julkaistu tuotanto.

Malmberg syntyi Kuopiossa vuonna 1786. Hänen vanhempansa olivat Blomstedtin (1962) mukaan muuttaneet Itä-Suomeen Turun seudulta, mutta Malmberg itse vietti suurimman osan elämästään Kuopiossa, vuodesta 1808 sen nimismiehenä. Kirjallinen ura

¹ Esim. Punttila ja Issakainen (2003) ovat tutkineet Lönnrotin Kalevalan kieltä, Räsänen (1984) Aleksis Kiven kielenkäyttöä.

² Tässä artikkelissa tarkasteltavista muotopiirteistä aiemmin on tutkittu etenkin sijamuotoja. Ruoppila (1977) on tarkastellut niistä 1800-luvulla käytyä keskustelua, Häkkinen (2000) sijajärjestelmän vakiintumista, molemmat lähinnä kielioppien pohjalta.

³ Lehikoisen ja Kiurun esittämät kronologiset tiedot pohjautuvat etupäässä Suomen Sana -antologiasta (1963–1967) tehtyihin laskelmiin, jotka oppikirjan uusitusta laitoksesta (1998) on jätetty pois. Itse antologiassa 1800-luvun uskonnollista kirjallisuutta on kuitenkin vain vähän, joten laskelmat antavat luotettavan kuvan korkeintaan maallisen kielenkäytön vakiintumisesta.

alkoi seuraavana vuonna julkaistusta Kristityn vaellus -suomennoksesta (Bunyan 1809). Virkaurallaan Malmberg yleni lopulta Savon vt. kruununvoudiksi, mutta hän erosi virastaan jo vuonna 1824. Kirjallisia töitään Malmberg kuitenkin jatkoi. Ainoaksi alkuperäisteokseksi jäi pieni arkkivirsi (Malmberg 1834), mutta suomennoksia ennätti valmistua vielä monia (Bunyan 1834, Hoburg 1835, Lenngren 1839, Hübner 1843 ja Almqvist 1843), ennen kuin Malmberg kuoli Kuopiossa vuonna 1848. (Malmbergin elämästä ks. etenkin Lappalainen 1959: 8–12, teoksista huom. myös Tiililä 1961: 236–238 ja 336–337.)

Malmbergin teoksista luetuimmaksi muodostui hänen ensimmäinen suomennoksensa (Bunyan 1809), sillä siitä otettiin tasaisin välein uusia painoksia. Teoksen ensimmäinen painos oli kieleltään etupäässä vanhan läntisen tradition mukainen, mutta myöhemmissä painoksissa (1815, 1822, 1828, 1835, 1848, 1857, 1863 ja 1879) morfologia on tuntuvammin uusiutunut. Tällainen painossarja luo hyvän yleiskuvan kokonaisen aikakauden kielen kehityksestä. Työn pohjalta voi luontevasti tarkastella, kuinka vanhasta *sA*-asuista inessiivin päätteestä siirryttiin nykyiseen *ssA*-päätteeseen, miten *n*-loppuinen allatiivi alkoi yleistyä vokaaliloppuisen *lle*-päätteen rinnalle, kuinka abessiivi yleistyi *tA*-päätteisestä *ttA*-päätteiseksi, millaisiksi kehittyivät *mmA*, *ttA* ja *mme*, *tte* -loppuisten monikon 1. ja 2. persoonan muotojen suhteet ja kuinka monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodot vakiintuivat *it*-loppuisista *vAt*-päätteisiksi.⁴ Tarkastelemieni muotopiirteiden valikoima kattaa suunnilleen ne piirteet, joiden osalta 1800-luvun alkupuoliskon muikin hengellinen kirjasuomi tuntuvammin muuttui, joskaan kaikkia tällaisia piirteitä — saati kaikkia itämurteista tänä aikana omaksuttuja muotopiirteitä — en ole voinut tutkia.⁵

Lähimpänä vertailumateriaalina olen käyttänyt Malmbergin muuta tuotantoa, josta ainoastaan Almqvist-suomennos (1843) on (tosin vain periaatteessa) luokiteltavissa sisällöltään maalliseksi. Käytännössä Malmbergin koko tuotanto koostuu uskonnollisista teoksista, joukossa pari mitallista arkkivirttäkin (Malmberg 1834 ja Lenngren 1839). Osa teoksista on Malmbergin esikoiskäännöstä selvästi murteellisempia, osa taas hivenen pipliasuomalaisempia. Muutamasta teoksesta on olemassa myös kieleltään uusittuja myöhempiä painoksia (Malmberg 1837, Bunyan 1861 ja Almqvist 1843b), joita olen

⁴ Keskityn tarkastelemaan juuri näitä kehityskulkuja ja jätän korkeintaan maininnalle näihin kytkeytyvät (esim. loppuheittoisuuteen tai loppukahdennuksen merkintään liittyvät) sivupolut, jotka ovat voineet päävarianttien kehitykseen hieman vaikuttaa, mutta jotka lähtökohtanani olleessa aineistossa ovat korkeintaan marginaalisia. Aineistolähtöisen tarkastelutapani vuoksi esittelen ainoastaan kursorisesti kieliopeissa ja vastaavissa käytyä keskustelua, jota on jo tarkasteltu useissa tutkimuksissa.

⁵ Monikon genetiivin kehitystä en ole tarkastellut, sillä monikkovartalaiseen monikon genetiiviin on Bunyan-suomennoksessa siirrytty vain satunnaisesti (*pilwein* 1809: 45 > *pilwien* 1879: 26; tämäkin voi olla vain sinänsä tosin oireellinen painovirhe). *t*-päätteeseen akkusatiiviin siirtymisestä olisi enemmän tietoja. Yksikön pronominiin muutokset jäävät silti myöhäisiksi ja satunnaisiksi (esim. *minun* 1809: 44 > *minut* 1879: 26; *hänen* 1809: 145 > *hänet* 1879: 74). Monikon muotoja on muuteltu jo teoksen 7. painoksessa (esim. *meidän* 1809: 227 > *meidät* 1857: 44; *teidän* 1809: 204 > *teidät* 1857: 163; *heidän* 1809: 249 > *heidät* 1857: 197). Vielä teoksen viimeisessä painoksessa on silti *n*-päätteisiäkin monikon muotoja. Muihin vertailuaineistoihini akkusatiiveja on kuitenkin kertynyt niin vähän, etten ole katsonut voivani taustoittaa akkusatiivin kehitystä riittävän tarkasti. Virallisissa raamatunlaitoksissa se muutettiin *t*-päätteiseksi vasta 1900-luvulla. Monikkovartalaisen monikon genetiivin yleistymisen maalliseenkin kirjallisuuteen oli kielioppien luonnehdinnoista päätellen 1800-luvun jälkipuoliskollakin vasta pääsemässä vauhtiin (Ruoppila 1977: 127–128). Esiintymistiheydeltään näinkin harvinaisia muotoryhmiä tulisi tutkia paljon laajempien aineistojen pohjalta. Samasta syystä en ole tarkastellut esim. prolatiiviakaan (vrt. tosin Lauerma 2007a: 324, muun varhaisnykysuomen kehityksestä Suoniemi-Taipale 1994: 73–88).

myös tarkastellut. Jo Malmbergin oma, sinänsä verraten laaja tuotanto avaa siis hyvän näkymän varhaisnykysuomeen.

Malmbergin töiden pohjalta hahmottavat kehityslinjat olen suhteuttanut aikakauden muun kielen kehitykseen tarkastelemalla suppeiden (mutta vähintään 16 sivun) otosten pohjalta kaikkia niitä kirjoja, jotka Vaseniuksen (1878) mukaan ilmestyivät vuosina 1809–1843, jolloin Malmberg omat teoksensa julkaisi. Tässä artikkelissa jatkan tätä tarkastelua hengellisen kirjallisuuden osalta aina Malmbergin kuolinvuoteen 1848 saakka. Lisäksi olen lukenut vastaavanlaiset otokset vuosina 1860 ja 1870 julkaistuista uusista uskonnollisista teoksista. Uusintapainosten kielen kehitystä olen tarkastellut Raamatun, virsikirjan ja kahden muun teoksen (Wilcock 1779 ja Hamnerin 1801) painossarjojen pohjalta. Näiden aineistojen ja Kotuksen 1800-korpuksen pohjalta tarkennan aiemman tutkimuksen luomaa kuvaa tarkastelemiäni muotopiirteiden kehityksestä myös 1800-luvun jälkipuoliskon osalta, vaikka tutkimukseni painopiste onkin vuosisadan alkupuoliskolla Malmbergin oman ajan kielessä.

INESSIIVI

Suomen murteissa inessiivi on yksinäis-s:llinen suurimmassa osassa länsimurteita. Itämurteissa inessiivi on geminaatta-s:llinen, mutta länsimurteissakin geminaatta-s:llistä inessiiviä tavataan pohjoishämäläisissä murteissa ja enimmäkseen Peräpohjolan murteissa. (Kettunen 1940a: karta 104.)⁶ Agricola käytti jonkin verran myös geminaatta-s:llistä inessiiviä etenkin pronomineista. Geminaatallinen päätte alkoi kuitenkin väistyä vanhasta kirjasuomesta jo 1600-luvulla. (Häkkinen 1994: 200–201; Lehikoinen ja Kiuru 1998: 100–101.)

Vanhan kirjasuomen läntispohjainen *sa, sä* -tyyppinen inessiivi säilyi Malmbergin Kristityn vaellus -suomennoksessa 1800-luvun puolivälin yli, sillä vasta teoksen 7. painoksessa siirryttiin nykyiseen geminaatalliseen päätteeseen (esim. *tässä talosa* 1809: 63 > *tässä talossa* 1857: 54). Muissa töissään Malmberg oli kuitenkin käyttänyt ss:llistä inessiiviä aiemmin. Jo julkaisemassaan arkkivirressä Malmbergilla (1834: 3) oli muoto *maassa*. Samana vuonna ilmestyneessä Kristityn vaelluksen jatko-osassa (Bunyan 1834) inessiivi on etupäässä geminaatallinen, mutta teoksen lopussa (s. 234–278) palataan yksinäis-s:llisen inessiivin kannalle. Sitä on satunnaisesti käytetty teoksessa aiemminkin (esim. *kokemasa ja koettelemasa* 1834: 217). Jatko-osan 2. painoksessa tällaiset muodot (vrt. 1861: 166) on muutettu geminaatallisiksi. Hoburg-käännös (1835) oli kuitenkin vielä kokonaan lyhyemmän päätteen kannalla, samaten sen vuonna 1838 ilmestynyt (muutenkin lähes muuttamaton) 2. painos. Bibliahistorian (Hübner 1843) ja Kansakunnan kirjan (Almqvist 1843a ja b) inessiivit ovat puolestaan jo systemaattisen geminaatallisia.

Juteini käytti geminaatallista inessiiviä jo Porthanille kirjoittamastaan muistorunosta (1804) alkaen. Muutoin pitempää inessiivin päätettä on 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä käytetty vain Pietarissa painetussa (kirkko)käsikirjassa (1808), siinäkin

⁶ Lounaismurteiden loppuheittoiset muodot palautuvat yksinäis-s:lliseen asuun, kaakkoismurteiden taas geminaatta-s:lliseen lähtömuotoon.

epäsäännöllisesti. 1810-luvulla geminaatallista inessiiviä käytettiin Juteinin teosten lisäksi eräissä almanakkakirjoituksissa (1815–1816, variaatiota jo 1810–1811) ja asetusteksteissä, vuosikymmenen lopulla Hornborgin (1818) faabelikokoelmassa ja parissa kansanrunojulkaisussa (Gottlund 1818; von Schröter 1819). Kielioppeihin muodon toivat tällä vuosikymmenellä Strahlman (1816: 18–21) ja Juteini (Judén 1818: 17, 19–21). 1820-luvun alussa pitempi pääte alkaa olla jo tavallisempi, sillä Turun Wiikko-Sanomien ja monien almanakkakirjoitusten (1820, 1823–1824, 1826) lisäksi eräät hengelliset teoksetkin olivat sen kannalla (Matthias Gottlund 1821, Gossner 1822). Von Becker suositti pitempää päätettä kieliopissaan (1824: V, 27). Renvallkin suositti muotoa sanakirjansa kieliopillisessa johdannossa (1826: XIII), vaikka hän eri varianttien välillä sitemmin empikin. Useimmissa uskonnollisissa kirjoissa käytettiin kuitenkin vielä lyhyempää päätettä, joka 1820-luvulla oli käytössä vielä monissa almanakkakirjoituksissakin (1821–1822, 1827–1829).

Maallisesta kirjallisuudesta yksinäis-s:llisen päätteiden on luonnehdittu selvästi syrjäytyneen jo 1830-luvulla (Lehikoinen ja Kiuru 1998: 101). Sen kannalla olivat kuitenkin vielä muun muassa sellaiset oppikirjantekijät kuin Ahlholm (1830), Wallin (1835) ja Nordblad (1837). Etenkin vanha oululainen kirjallisuus oli vielä variaation kannalla (esim. Toppelius 1832). Vaikka Renqvist (esim. 1830, Topp 1833 ja Rancken 1836) pysyi vielä vanhan päätteiden kannalla, 1830-luvun puoltaväliä lähestyttäessä pitempää päätettä alettiin tavata enemmän myös hengellisessä kirjallisuudessa. Suositussa Lapsuuden Kirjassa (1835) ja pietarilaisessa (kirkko)käsikirjassa (1835) oli jo geminaatallinen pääte, samoin etupäässä Kemellillä (Kempiläinen 1836). Vielä vuosikymmenen jälkipuoliskolla lyhyempää päätettä tavattiin silti noin joka toisessa uudessa hengellisessä kirjassa.

Penttilän (1931: 122) mukaan yksinäis-s:llisen inessiivi alkoi käydä vanhentuneeksi vasta 1840-luvulla. Vielä vuosikymmenen alkuvuosina vanhaa päätettä tavattiin silti useissa hengellisissä kirjoissa. Vuonna 1843 Renqvistin julkaisemissa uusissa uskonnollisissa teoksissa (Arndt 1843, Dumoulini 1843, Goodwini 1843) siirryttiin geminaatalliseen inessiiviin. Tämän jälkeen yksinäis-s:llistä inessiiviä käytettiin 1840-luvun puolimaissa yksinomaisesti enää muutamassa kirjassa (Krank 1844, Dietrich 1845, Luther 1845a; maallisena huom. Nyman 1846). Laajempaa variaatiotakin tavattiin enää parissa teoksessa (Gossner 1844; Starkilla 1847 *sA*-inessiiviä enää raamattusitaateissa). Vuonna 1848 julkaistuista uusista hengellisistä kirjoista vain yksi (Tolpo 1848) oli vanhan lyhyen päätteiden kannalla, vuonna 1860 ja 1870 julkaistuista ei enää yksikään.⁷

Uusintapainoksissakin alettiin viimein siirtyä pitempään päätteeseen. Wilcockin (1779) kirjaan Kallis Hunajan Pisara geminaatallinen pääte tuli vuoden 1845 painoksessa, Hamnerinin (1801) Tien Osottaja -teokseen vuoden 1852 painoksessa. Raamatun kieleen geminaatta-s:llinen inessiivi omaksuttiin jo vuosina 1852–1853 (UT 1852, Biblia 1853) eikä vasta Ingmanin raamatunkäännöksessä (Biblia 1857–1859), kuten Rapola (1933:

⁷ Vuonna 1848 julkaistujen uskonnollisten teosten tekijät tai (tämän puuttuessa) nimekkeet ovat seuraavat: Durchman ja Ingman, Fellman, Hedberg, »Hyvä Paimen», James, Luther (kaksi teosta), Nohrborg, Renqvist, Rittmeijer, Schmid ja Tolpo. Vuonna 1860 tällaisia teoksia julkaistiin seuraavilta tekijöiltä: Besser, Carlsson (kaksi teosta), Huhn (kaksi teosta), Luther, Rosenius (kaksi teosta), Rännäri, lisäksi anonymi »Ystävällisiä muistutus- ja varotus-sanoja». Vuoden 1870 vastaavanlaisten teosten tekijät tai nimekkeet ovat Bengel, Hirvinen, »Jessy Allan», »Jokapäiväistä leipää», »Kristillisen rakkauden työt», Langhans, Laurén, Lönnrot (kaksi teosta), Stretton, Strömborg ja »Thirza».

193) — harvinaista kyllä — on virheellisesti esittänyt. Seuraavana vuonna geminaattaisiksi merkitty, mutta itse virsissä usein loppuheittainen (*ss'*) inessiivi tuli virsikirjaan (VK 1854). Geminaatallinen päätte vakiintui myös hengelliseen kirjasuomeen siis jo pian 1800-luvun puolenvälin jälkeen.

ALLATIIVI

Useimmissa suomen murteissa allatiivin päätte on loppukahdennuksellinen, mutta *n*-loppuista allatiivia tavataan idässä etenkin osassa savolaismurteita, lännessä eteläpohjalaisissa ja hiukan myös hämäläismurteissa (Kettunen 1940a: kartta 126). Vanhassa kirjasuomessa-kin tällaista hieman tavattiin. Agricola käytti etenkin kaksitavuisista pronominiavartaloista *n*-loppuisia allatiiveja, mutta nämä muutettiin vokaaliloppuiseksi etupäässä jo vuoden 1642 Bibliassa. Siinä *n*-allatiivia on käytetty enää satunnaisesti pronomineista ja liitepartikkelien edellä. (Rapola 1933: 239–40; Häkkinen 1994: 207.)

Malmbergin Kristityn vaellus -suomennoksessa allatiivi on alun alkaenkin merkitty etupäässä vokaaliloppuiseksi. Teoksen varhaisissa painoksissa tavataan hiukan myös *n*-loppuista allatiivia etenkin persoonapronomineista ja eräistä (joskus adverbiaalisestikin käytetyistä) pre- ja postpositioista. Myöhemmistä painoksista tällaiset muodot ovat väistyneet. Satunnaisia muutoksia on jo teoksen 4. painoksessa (*sen päälleen* 1809: 101 > *sen päälle* 1828: 101; *sisälleen* 1809: 242 > *sisälle* 1828: 242). Teoksen 5. painoksessa muotoja on muutettu jo enemmän (esim. *alapuolellen* 1809: 78 > *alapuolelle* 1835: 79; *heillen* 1809: 159, 205 > *heille* 1835: 163, 211; *reisullen* 1809: 33 > *reisulle* 1835: 34), joskin vokaaliloppuisia muotoja on myös satunnaisesti muutettu *n*-loppuiseksi (*teille* 1809: 42 > *teillen* 1835: 43 > *teille* 1857: 38). 6. painoksessa on vain muutamia muutoksia (esim. *teillen* 1809: 219 > *teille* 1848: 166), mutta 7. painoksessa muutoksia on jälleen runsaammin (esim. *markkinoillen* 1809: 136 > *markkinoille* 1857: 110; *Portillen* 1809: 243 > *portille* 1857: 193). Osa allatiiveista on tässä vaiheessa kokonaan kadonnut syntaktisten muutosten yhteydessä (esim. *molemmat näytti heillen* 1809: 202 > *molemmat näyttivät heistä* 1857: 161; *niitten päälleen* 1809: 68 > *niitä* 1857: 58). Painosta kohti eniten allatiiveja on muutettu vokaaliloppuiseksi vasta teoksen 8. painoksessa, jossa *n*-loppuiset muodot käytännössä katoavat (esim. *hänellen* 1809: 189 > *hänelle* 1863: 138; *ihmisillen* 1809: 149 > *ihmisille* 1863: 110; *joillen* 1809: 243 > *joille* 1863: 176; *jollenkullen* 1809: 253 > *jollekulle* 1863: 183; *korkiallen* 1809: 254 > *korkealle* 1863: 183; *likellen* 1809: 90 > *likelle* 1863: 68). Runosäkeen muoto *etäälleen* (1809: 63) on kuitenkin jäänyt *n*-loppuiseksi vielä teoksen viimeiseen painokseen (1879: 82).

Kristityn vaelluksen jatko-osa (Bunyan 1834) alkaa etupäässä vokaaliloppuiseksi merkittyjen allatiivien kannalla olevana, joskin joitain *k*- ja *n*-loppuiseksi merkityjä muotojakin tavataan (esim. *meillekin* s. 15; *yhdellenkään* s. 22). Teoksen edetessä etenkin pronominaalisten *n*-loppuisten allatiivien määrä kuitenkin kasvaa ja teoksen loppupuolella allatiivi on jo lähes systemaattisesti *n*-loppuinen (esim. *monellen wastatulewallen heikollen matkamiehellen* s. 216). Teoksen 2. painoksessa (1861) muotoja on muutettu vokaaliloppuiseksi (vrt. esim. s. 166). Kokonaan etenkin *n*-loppuiset muodot eivät silti vielä väistyneet (esim. *huonoillekin matkamiehellen* 1834: 83, 1861: 64). Hoburg-suomennoksessa (1835) on joitain *n*-loppuisiakin allatiiveja (esim. *kullenkin* s. 9; *syvemmil-*

len s. 21). Lenngren-runokäännöksessä (1839) allatiivi on systemaattisesti *n*-loppuinen ja Kansakunnan kirjankin molemmissa laitoksissa (1843a ja b) melkein (sivun 5 paria vokaaliloppuista muotoa lukuun ottamatta), mutta Hübner-suomennoksessa (1843) *n*-loppuisia muotoja on vain aivan satunnaisesti (*minullen* s. 44).

Vanhassa kirjasuomessa allatiivin merkintä oli käytännössä vakiintunut vokaaliloppuiseksi. Vielä Renvall (1815: 11) piti vain vokaaliloppuista päätettä kirjakielelle ominaisena. Julinin (1815) viinanpoltto-ohjeissa on tällaisten rinnalla muun muassa muodot *kullengin* (s. 6) ja *sillen* (s. 16). Kaakkoismurteiden alueelta tulleen Strahlmanin (1816: 20–21) kieliopissa oudosti vain monikolliset allatiivit on merkitty *n*-loppuisiksi. Almanakkakirjoituksessa (1818) on yksi *n*-allatiivi, runojulkaisuissa (esim. Schröter 1819) jo enemmän.

Murteiden taistelun aikaan *n*-allatiivia alettiin omaksua kirjakieleen juuri itämurteista. *n*-loppuisia allatiiveja on vaihtelevassa määrin poimittavissa kaikista 1820-luvun almacka-kirjoituksista. Vuonna 1820 perustamassaan Turun Wiikko-Sanomissa von Becker käytti *n*-allatiivia vokaaliloppuisen rinnalla, mutta kieliopissaan von Becker (1824: 27) asetti *n*-loppuisen päätevariantin etusijalle. Toisten myöhemmin toimittamissa Turun Wiikko-Sanomissa *n*-loppuisen allatiivin käyttö kuitenkin taantui 1830-luvulle tultaessa lähinnä vain pronominiavaloisia tai liitepartikkelillisiä muotoja koskevaksi. Vuonna 1829 perustetussa Oulun Wiikko-Sanomissa *n*-loppuinen allatiivi oli verraten harvinainen, *k*-loppuisiksikin merkittyjen allatiivimuotojen rinnalla (vrt. Kantola 1968: 75–78). Kirjallisuudessa *n*-allatiivia käyttivät lähinnä vain savolaiset, kuten Gottlund (1828). Laajinta tämän päätevariantin käyttö näyttäisi 1830-luvulla olleen Lagervallin kaunokirjallisissa töissä (1831, 1834) ja eräissä Renqvistin käännöksissä (esim. Arndt 1832). Sen sijaan oululaisten kirjoissa *n*-allatiivi jäi korkeintaan satunnaiseksi (näin esim. Alholm 1830, Toppelius 1832 ja Kempiläinen 1836; Keckmanin suomentamassa Zschokkessa 1834 on hieman enemmän vaihtelua). Lönnrot (1836: 44) suositti allatiivia merkittäväksi vokaaliloppuiseksi, vaikka hän oli Kalevalassa (1835) käyttänyt *n*-allatiivia toisinaan *ki(n)*-liitepartikkelin edellä ja myös muun muassa persoonapronomeineista. Tässä laajuudessa *n*-allatiivia tavattiin jatkosakin eniten, vaikka Lönnrot (1841a: 30–31) siirtyi puoltamaan systemaattisen *n*-loppuista allatiivia. Myös Gottlund (1840) käytti sitä almanakkakirjoituksiaan myöten. Muiden kuin itäsuomalaistaustaisten kirjoittajien kieleen *n*-allatiivin laajempi käyttö ei kuitenkaan edelleenkaan levinnyt. Hengellisessä kielessä se jäi etenkin Renqvistin kirjoittamille (1844), kääntämille (esim. Schinmeier 1841, Arndt 1843, Steger 1847) ja osin kustantamillekin (esim. Fritsch 1846) teoksille ominaiseksi piirteeksi. Collan (1847: 60) totesi monien vielä käyttävän *n*-loppuista päätettä. Vuonna 1848 julkaistuissa uusissa hengellisissä teoksissa lähes systemaattista *n*-allatiivia tavattiin edelleen vain Renqvistin töissä ja selvempää variaatiotakin vain parissa muussa teoksessa, muuten allatiivi oli vokaaliloppuinen.⁸ Myös Eurén (1849: 39; vrt. 1846: 20) siirtyi tällaisen kannalle.

Vanhaa läntistä traditiota heijastavien Wilcockin (1779) ja Hamnerinin (1801) hartauskirjojen myöhemmissäkin painoksissa allatiivi jäi vokaaliloppuiseksi joitain aivan satunnaisia esiintymiä lukuun ottamatta. Myös 1800-luvun lopun raamatunlaitoksissa on *n*-loppuista allatiivia käytetty vain satunnaisesti, huomatakseni lähinnä vain *kin/kaA*-liite-

⁸ Variaation kannalla ovat James 1848 ja Luther 1848b, *n*-loppuisen allatiivin kannalla Hyvä Paimen 1848, Luther 1848a, Renqvist 1848 ja Rittmeijer 1848.

partikkelien edellä. Verrosen (1969: 92–95) mukaan myöhemmässä varhaisnykysuomessa *llen*-allatiivia tavattiin kuitenkin vielä melko runsaasti, joskin 1860-luvulle tultaessa on esimerkkejä enää niukasti. Tällä vuosikymmenellä *n*-loppuiset allatiivit ovat 1800-korpuksessakin jo harvinaisia muutoin kuin runoissa tai liitepartikkelien edellä. Vuonna 1870 julkaistuissa uskonnollisissa teoksissa persoonapronominien *n*-allatiiveja tavattiin vain runoissa (Lönnrot 1870a ja b, Strömborg 1870), proosassa *n*-loppuisesta päätteestä oli jälkiä vain liitepartikkelien edellä (Hirvinen 1870, Langhans 1870 ja Thirza 1870). Jälkimmäisessä asemassa vielä Yrjö-Koskinen, Ahlqvist ja A. W. Ingman merkitsivät allatiivin päätteen yleisesti *n*-loppuiseksi (Ruoppila 1977: 133). Vaikka *n*-loppuinen allatiivi levisi varhaisnykysuomessa laajemmin vain verraten harvojen kirjoittajien kieleen, sen osin jo vanhasta kirjasuomesta periytynyt vähäinen käyttö ei väistynyt nopeasti, varsinkaan runoudesta. Vanhan virsikirjan virsissä *n*-loppuisia allatiivia tavattiin loppuun saakka (VK 1885). Heittomerkkistäkin allatiivia vielä esittänyt Genetz (Jännes 1890: 43) totesi *n*-loppuisen allatiivin olevan runokielessä tavallinen. Ruoppila (1977: 133) on katsonut allatiivin kirjoitusasun vakiintuvan Setälän (1898) kieliopissa, mutta siinäkin (s. 46) on vielä mainittu *n*-loppuinen variantti runokielelle ominaisena.

ABESSIIVI

Suomen murteissa abessiivi on enimmäkseen yksinäis-*t*:llinen. Ainoastaan peräpohjalaisissa ja Oulun seudun pohjoispuhjalaisissa murteissa sekä aivan toisaalla Laatokan rantojen ja Karjalan kannaksen murteissa pääte on geminaatallinen, mikä on myös nykyisille karjalan kielen murteille ominainen vanha karjalaisuus (Kettunen 1940a: kartta 36). Vanhassa kirjasuomessa abessiivi oli lähes yksinomaisesti yksinäis-*t*:llinen, geminaatallista päätettä tavattiin vain satunnaisesti etenkin pohjalaisten kirjoittajien töissä. Vhaelin (1733: 7–8) kieliopissa abessiivi on esitetty geminaatalliseksi. (Häkkinen 1994: 207; Lehikoinen ja Kiuru 1998: 103.)

Malmbergin Kristityn vaellus -suomennoksessa abessiivi on alun perin yksinäis-*t*:llinen (esim. *Ilman Armota* 1809: 235; *ilman hänetä* s. 32; *ilman yhdetäkän niin suurta waarata* s. 18). Nominiabessiivien kanssa on yleensä käytetty *ilman*-vahviketta,⁹ vahvikkeettomia voivat olla vain jotkin kiteytymät ja 3. infinitiivin muodot (esim. *huoletta* s. 57, *lakkaamata* s. 40; kerran tosin myös *ilman yhdengään leiwän palaisen eli juoma pisan nautitzemata* 1809: 172). Geminaatta-*t*:llisiksi abessiivit on muutettu vasta teoksen 9. painoksessa (esim. *epäilemätä* 1809: 173 > *epäilemättä* 1879: 65). *ilman* + abessiivi -konstruktiot on kuitenkin enimmäkseen muutettu teoksessa tavallisemmiksi *ilman* + partitiivi -rakenteiksi (esim. *ilman tiedota* 1809: 121 > *ilman tietoa* 1879: 62), ja vain muutama tapaus on muutettu vahvikkeettomaksi geminaatta-abessiiviksi (esim. *ilman sieluta* 1809: 117 > *sielutta* 1879: 60; *ilman hänetä* 1809: 201 > *hänettä* 1879: 101). Ainoastaan kaksitulkinainen muoto *ilman Jumalata* (1809: 201) on jäänyt muuttamatta (1879: 101). Viimeiseen painokseen on samaten jäänyt *huoletta* (1879: 54, muut esiintymät on muutettu *huoleti*-adverbeiksi, 1879: 32, 84).

⁹ Tästä ilmiöstä vanhassa kirjasuomessa ks. Pantermöller 2006.

Kristityn Vaelluksen jatko-osassakin (Bunyan 1834) abessiivi on etupäässä yksinäis-*t*:llinen. Teokseen on Oulussa painettuna päässyt tosin muutamia geminaatallisiakin abessiivimuotoja (esim. *ilman hänettä* s. 22; *ilman tätä vanhurskaudettakin* s. 72; *ilman minun selittämättänikin* s. 247). Muotojen satunnaisuutta kuvaa se, että samalla sivulla voi olla yksinäis-*t*:llinenkin esiintymä samasta muodosta (*ilman tätäkin vanhurskaudeta* s. 72). Teoksen 2. painoksessa joitain abessiivimuotoja on muutettu geminaatta-*t*:llisiksi (esim. *kompastumata* 1834: 126 > *kompastumatta* 1861: 97; *kysymätä* 1834: 168 > *kysymättä* 1861: 129; *epäilemätä* 1834: 170 > *epäilemättä* 1861: 130). Myös Hoburg-suomennoksessa (1835) ja Hübner-käännöksessä (1843) abessiivi on yksinäis-*t*:llinen (esim. *estämätä* Hoburg 1835: 105; *kulumata* Hübner 1843: 21). Näin on vielä Kansakunnan kirjan varhaisemmassa laitoksessa, mutta myöhemmässä päätte on muutettu geminaatalliseksi (esim. *toisen awuta* Almqvist 1843a: 13 > *toisen awutta* 1843b: 12).

Geminaatalliseksi abessiivi vakiintui varsin hitaasti vasta 1800-luvulla (Lehikoinen ja Kiuru 1998: 103). Renvall (1815: 19) oli alun perin Vhaelin geminaatallisella kannalla. Turun Wiikko-Sanomien ensimmäisessä vuosikerrassa 1820 on muutamia geminaatallisia 3. infinitiivin abessiiveja, vuonna 1821 jo enemmän, vaikka vasta 1822 oululainen Keckman alkoi toimittaa lehteä. Savolainen von Becker (1824: 31) piti *tt*:llistä abessiivia vielä murteellisena. Sanakirjansa johdannossa myös Renvall (1826: XIII) mainitsee tällaisen enää rinnakkaismuotona. 1800-korpuksesta on 1820-luvulta löydettävissä lisää satunnaishekoja geminaatallisia esiintymiä vain almanakkakirjoituksista (esim. 1821), sillä Turun Wiikko-Sanomistakin *tt*:lliset muodot olivat 1830-luvulle tultaessa jo alkaneet väistyä. Vuonna 1829 perustetuissa Oulun Wiikko-Sanomissa käytettiin taas myös geminaatallista päätettä. 1830-luvulla sitä alettiin tavata paitsi Oulun seudulla kirjoitetussa ja/tai julkaistussa kirjallisuudessa (Toppelius 1832, Kemellin postuumi Kempiläinen 1836, Ticklén 1837) myös Pohjois-Suomessa vaikuttaneen ja Karjalassa runoja keränneen Lönnrotin töissä (Schartau 1834, Kalevala 1835) ja yhteistöissä (Lönnrot ja Ticklén 1836, Cajan 1839–1840). Mehiläinen-lehdessään Lönnrot (1836: 44, 1839: 546–547) myös aktiivisesti puolsi geminaatallista abessiivia. Muuhun kirjallisuuteen pätevä variantti ei vielä juuri levinnyt (mutta huom. Christillisen opin alku 1836, Ingman 1834 ja Ehrström 1837). Renvallkaan (1840: 46) ei taipunut tämän kannalle. Vielä 1840-luvun alun kirjallisuudessa geminaatallinen abessiivi oli harvinainen muualla paitsi Lönnrotin ja oululaisten töissä (Lönnrot 1840, 1842, Lönnrot ja Ticklén 1842, Nyman 1842). Vuoden 1841 Sanan Saattaja Wiipurista -lehdessäkin oli vain satunnaisia *tt*:llisiä abessiiveja. Tällä vuosikymmenellä geminaatallinen abessiivi alkoi kuitenkin yleistyä. Lehikoisen ja Kiurun (1998: 104) mukaan geminaatallinen päätte olisi syrjäyttänyt yksinäiskonsonanttisen kirjallisuudessakin jo 1840-luvulla. Vielä vuosikymmenen puolivälissä uutta päätettä käytettiin vain muutamassa hengellisessä teoksessa (esim. Luther 1845b, Lyhykäinen kertomus 1845). Vuosikymmenen lopulla Europaeus (1847: n:o 19 s. 3) asettui puoltamaan geminaatallista päätettä Suometar-lehdessään, Collan (1847: 59–60) kieliopissaan. Vuonna 1848 ilmestyneissä uusissa uskonnollisissa kirjoissa jo vajaassa puolessa oli geminaatallinen abessiivi, nämäkin tosin etupäässä pohjoisten kirjoittajien teoksia.¹⁰

¹⁰ Tällaisina ks. Durchman ja Ingman 1848, Fellman 1848, Nordlundin suomentama Nohrborg 1848, huom. lisäksi Ahlgrenin suomentama Luther 1848b ja Rädyn suomentama Schmid 1848.

Verrosen (1969: 96–97) mukaan vielä 1840-luvun puolenvälin jälkeen kummatkin päätteet olivat yleisiä ja variantit saattoivat usein esiintyä rinnan samoissakin teksteissä, joskin uskonnollisessa kirjallisuudessa käytettiin vielä pitkään yksinäis-*t*:llistä abessiiv-*via*. Sen esiintymät alkavat Verrosen (mp.) esimerkistöissä vähetä vasta 1860-luvulla. Jo 1860-luvun alussa virsikirjassakin (VK 1860) oli siirrytty geminaatalliseksi merkittyyn, itse virsissä tosin usein loppuheittoiseen (*tt'*) abessiiviin, eikä vuonna 1860 julkaistuissa uskonnollisissa teoksissa ole käytetty yksinäis-*t*:llistä abessiiv-*via* kuin vain satunnaisesti. Tätä myöhemmältä ajalta 1800-korpuksessakaan ei juurikaan ole ainakaan 3. infinitiivin abessiivista yksinäis-*t*:llisiä muotoja. Wilcockin (1779) ja Hammerinin (1801) teosten vuonna 1862 ja 1863 ilmestyneissä uusintapainoksissa on kuitenkin vielä lyhyt abessiivin päätte.¹¹ Vuonna 1870 julkaistuissa uusissa uskonnollisissa kirjoissa vanhaa päätettä ei ole käytetty enää systemaattisesti (Bengeliä 1870 lukuun ottamatta). Ingman puolsi yksinäis-*t*:llistä abessiiv-*via* silti vielä 1870-luvun alkuvuosina (Ruoppila 1977: 134). Raamatun kieleen geminaatallinen abessiivi tuli Bibliassa 1896–1897. Vanha päätte ei tällöinkään vielä kokonaan väistynyt, sillä Englannin ja Ulkomaan Bibliaseuran kustantamiin laitoksiin uusi päätte omaksuttiin vasta Bibliassa 1911 (vrt. Lauerma 2007a: 334 alav. 16).

MONIKON 1. JA 2. PERSOONA

Enimmissä suomen murteissa monikon 1. ja 2. persoonan päätteet ovat *e*-loppuisia. *mmA*- ja *ttA*-päätteiset muodot ovat ominaisia kaikille pohjalaismurteille ja Kainuun murteille, osin myös savolais- ja kaakkoismurteille. Itämurteissa monikon 1. persoonan sijasta käytetään kuitenkin yleensä passiiv-*via*. Monikon 2. persoonan *saatta*-tyyppisten muotojen alue ulottuu pohjoisesta Kuopion korkeudelle ja tällaisia tavataan itäisissäkin savolaismurteissa ja kaikissa kaakkoismurteissa. (Kettunen 1940a: kartat 164–165.) Kielihistoriallisesti *A*-loppuiset päätteet ovat odotuksenmukaisempia, mikä selittää tällaisten esiintymisen myös vanhassa kirjasuomessa. Siinä päätteiden variaatio oli tosin poikkeuksellisen laajaa, sillä muodot saattoivat olla paitsi *e*-loppuisia, myös loppuheittoisia. (Häkkinen 1994: 288–294.)

Malmbergin Kristityn vaellus -suomennoksessa monikon 1. ja 2. persoonan muodot ovat osin *e*-loppuisia, kuten useimmissa murteissa ja myös nykysuomessa, osin taas *A*-loppuisia. Päätevarianttien yleisyysuhteissa on selvä persoonakohtainen ero. Monikon 1. persoonan muodoista *A*-loppuisia on vain noin viidesosa ja näistäkin muodoista valtaosa on *olla*-verbin esiintymiä (esim. *olemma* 1809: 52), joskin muitakin muotoja tavataan (esim. *tulimma* mts. 88, *tahdoisimma* mts. 185). Monikon 2. persoonan muodoista taas vain noin viidesosa on *e*:llisiä, *olla*-verbin muodoista ei sitäkään, ja *A*-loppuisia muotoja tavataan myös paljon useammista verbeistä (esim. *aiwotta* mts. 79, *pidittä* mts. 68, *tekisittä* mts. 253). Sekä monikon 1. että 2. persoonan *A*-lliset muodot on muutettu *e*:llisiksi lähinnä teoksen 7. painoksessa (esim. *kysyttä*, *tulimma*, *olimma*, *oletta* 1809: 88 > *kysytte*, *tulimme*, *olimme*, *olette* 1857: 72). Satunnaisesti vielä vanhoilleen jääneet

¹¹ Koska kummastakaan käännöksestä ei otettu vuosikymmeniä uutta painosta, Wilcockin teoksessa siirryttiin geminaatalliseen abessiiviin vasta vuonna 1896, Hammerinin teoksessa vuonna 1900.

muodot on muutettu *e*:llisiksi teoksen 8. painoksessa (esim. *seisotta* 1809: 4 > *seisotte* 1863: 9; *mielittä* 1809: 18 > *mielitte* 1863: 18).

Kristityn vaelluksen jatko-osassa (Bunyan 1834) tavataan *e*:llisten muotojen rinnalla lukuisia *A*-loppuisia monikon 1. ja etenkin 2. persoonan muotoja. Tällaisia tavataan vielä teoksen 2. painoksessakin (esim. *olemma* 1834: 126, 1861: 96; *voitimma* 1834: 209, 1861: 160; *ajattelitta* 1834: 147, 1861: 113; *olittako, tuletta* 1834: 252, 1861: 193). Hoburg-suomennoksen *e*:llistä valtaedustusta rikkovat sen sijaan enää muutamat *A*-loppuiset monikon 2. persoonan muodot (esim. *oletta* 1835: 3, *luuletta* mts. 41, *tunnetta* mts. 70). Hübner-käännöksessä (1843) tällaista on satunnaisesti myös monikon 1. persoonassa (esim. *olimma* 14). Almqvist-suomennokseen on muutoksen *olkaamma me* (1843a: 4) > *olkaamme* (1843b: 4) jälkeen jäänyt *a*:llisena vain muoto *arwaamma* (1843b: 3).

1800-luvun teksteissä *A*-loppuiset muodot ovat harvinaisia ja (etenkin monikon 1. persoonassa) leksikaalistuneen oloisia, mutta varianttien yleisyysuhteissa on havaittavissa sekä areaalisia että ajallisia eroja. 1800-luvun alun kirjallisuudessa *A*:lliset muodot ovat selvästi *e*:llisiä muotoja harvinaisempia (ainakin Björkqvistillä 1801). Juteini on sekä teoksissaan että kieliopissaan (Judén 1818: 39–40, 51) johdonmukaisesti *e*:llisten varianttien kannalla, samaten Strahlman (1816: 102–130). Renqvistin muuten varsin pipliasuomalaisessa esikoiskäännöksessä Yxi sangen merkillinen historia (1815) *A*:lliset muodot ovat sen sijaan enemmistönä monikon 2. persoonassa ja 1. persoonassakin niitä tavataan. Von Becker ei tällaisia Turun Wiikko-Sanomissaan (1820) juuri käyttänyt ja kieliopissaankin (1824: 88, vrt. 150) hän jätti *A*:lliset muodot vain maininnalle. Gottlund (1828) käytti sekä *A*- että *e*-loppuisia muotoja. Juuri itäsuomalaisten kirjoittajien kautta *A*-loppuiset muodot alkoivat jälleen yleistyä kirjasuomeen.

Vanhassa oululaisessa kirjallisuudessa tavattiin kuitenkin korkeintaan variaatiota. Ahlholmin maailmanhistoriassa (1830) on vain muutamia *A*-loppuisia muotoja. Keckmanin Kultalan (Zschokke 1834) kielessä vaihtelu on tässä suhteessa laajaa (Pääkkönen 1994: 112), mutta Kemellin suomentama Kempiläinen (1836) on *e*:llisten muotojen kannalla (Lauerma 2001: 566). Itäiseen kirjallisuuteen verrattuna ero on selvä, sillä Lagervallin Ruunulinnassa (1834) *A*-loppuiset muodot ovat jo valtaedustuksena ja Renqvistin Wiinan kauhistuksessa (1835) monikon 1. persoonan muodoistakin yli puolet on *A*-loppuisia. Lönnrot käytti *A*-loppuisiakin muotoja ensin Kalevalassa (1835) ja sitten Mehiläinen-lehdessään (huom. 1837: 361) ja toivoi muotojen vakiintuvan tällaisiksi (1841b: 43). Sen sijaan Renvall (1840: 91) piti *A*-loppuisia muotoja vain itämurteisuuksina. Muodot näyttävät vakiintuneen *A*-loppuisiksi lähinnä vain Lönnrotin omissa töissä (esim. 1840, 1842). Gottlund siirtyi Runolassaan (1840) käyttämään *O*-loppuisia muotoja. Useimmissa hengellisissäkin teoksissa tavattiin edelleen ainakin satunnaisia *A*-loppuisia muotoja, mutta kieliopissa tällaiset jäivät pian enää reunahuomautuksiksi (Stenbäck 1844: 47; Eurén 1846: 42; Collan 1847: 89). Vuoden 1848 uusissa hengellisissä kirjoissa variaatiota tavattiin vielä monilla,¹² joskin *A*:llinen päätte oli yleisempi enää Renqvistin julkaisuissa.

Raamatun kieleen *e*:lliset päätteet vakiintuivat jo vuosina 1852–1853 (UT 1852, Biblia 1853) ja seuraavana vuonna virsikirjankin (VK 1854) merkintä vakiintui suurimmaksi

¹² Durchman ja Ingman (1848) sekä Rädyn suomentama Schmid (1848) ovat kuitenkin *e*:llisen päätteen kannalla.

osaksi e:lliseksi. Wilcockin ja Hamnerinin uusintapainosten muuttamat A-loppuiset muodot muutettiin e-loppuisiksi vuosina 1862 ja 1863. Verrosen (1969: 142–144) esimerkistöissä on 1860-luvulta enää muutamia A-loppuisia muotoja, eikä tarkastelemisani vuosina 1860 ja 1870 julkaistuissa uusissa uskonnollissa teoksissakaan niitä tavata kuin aivan satunnaisesti. Tätä myöhempää muotoja on vaikea löytää 1800-korpukestakaan.¹³

MONIKON 3. PERSOONAN IMPERFEKTI JA KONDITIOANAALI

Suurimmassa osassa suomen murteita monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodot ovat *vAt*-päätteisiä, kuten vastaavat preesensmuodotkin. Lounaismurteissa ja Turun ylämaan murteissa, eteläpohjalaisissa ja joissain peräpohjalaisissa murteissa sekä lähinnä kannakselaisissa kaakkoismurteissa ei imperfektin ja konditionaalimuodoissa tavata *vA*-ainesta, jota käytettiin alun perin vain preesensissä. (Kettunen 1940b: 187–188.) Vanhassa kirjasuomessa *vAt*-päätteiset imperfekti- ja konditionaalimuodot olivat harvinaisia, mutta etenkin 1700-luvun pohjalaisten kirjoittajien töissä niitä on tavattu (Häkkinen 1994: 301).

Indikatiivin imperfektin ja konditionaalin preesensin monikon 3. persoonan muodot ovat Malmbergin suomennoksessa vanhan lounaismurteisiin pohjautuvan kirjakielen tapaan enimmäkseen ainoastaan *t*-loppuisia (esim. *he uskoit* 1809: 2; *he tahdoisit* 1809: 135). Teoksessa on vain satunnaisia *vAt*-päätteisiä imperfekti- ja konditionaalimuotoja (esim. *johtuiwat* 1809: 46; *olisiwat* 1809: 196). Systemaattisesti imperfekti- ja konditionaalimuodot on muutettu *vAt*-päätteisiksi teoksen 7. painoksessa (esim. *otit, käskit, annoit* 1809: 63–64 > *ottiwat, käskiwät, antoiwat* 1857: 54; *tulisit, taidaisit* 1809: 182 > *tulisiwat, taitaisiwat* 1857: 145).

Kristityn vaelluksen jatko-osassa (Bunyan 1834) sekä imperfektin että konditionaalin monikon 3. persoonan muodot ovat etupäässä *vAt*-loppuisia (esim. *pakeniwat ja hypäsivät* s. 42; *kaswasiwat ja wahwistusiwat* s. 182). Teoksen alkupuolella kolmannes muodoista on tosin vielä *it*-päätteisiä (esim. *He katsoit – – ja – – kiitit Tulkihtiata* s. 53), mutta jo ennen teoksen puoltaväliä tällaiset harvinaistuvat ja kirjan loppupuolella on enää satunnaisia lyhyitä muotoja (esim. *aseet putosit* s. 191; *he kolkutit* s. 218). Teoksen toiseen painokseen tällaiset ovat kuitenkin vielä etupäässä jääneet (esim. 1861: 41, 146). Hoburg-suomennoksessa on *it*-päätteisten muotojen rinnalla vain satunnaisia *vAt*-tapauksia (*tekiwät* 1835: 36; *jos he wähänkin tuntisiwat häntä, niin he tosin seuraisiwat häntä, ja kunnioittaisit, palweleisit ja kuulisit häntä* s. 60). Lenngren-käännöksessä (1839) on vain lyhyitä muotoja (esim. *Linnut lauloit*, säkeistö 2), mutta Hübner-suomennoksessa (1843) sekä imperfektin että konditionaalin muodot ovat jo *vAt*-päätteisiä (esim. *eliwät, oliwat* s. 4; *kiinniottaisiwat ja tappaisiwat* s. 108).

Pitemmän päätteen on esitetty tulleen kirjakieleen lähinnä itämurteista ja Jaakko Juteinin ryhtyneen käyttämään sitä aivan vuosisadan alusta (esim. Lehikoinen ja Kiuru 1998:

¹³Yleisimmin monikon 1. ja 2. persoonassa *a*-loppuisesta *olla*-verbistä on 1800-korpuksessa pari *oletta*-asuista tietoa vielä 1870-luvulta, mutta näiden kirjoitusajankohta voi olla aiempi. Monikon 1. persoonan *olemma*-muotoja ei Hannikaisen töistäkään ole löydettävissä 1860-luvun puolenvälin jälkeen.

115, 129). Juteini käyttikin *vAt*-loppuisia imperfekti- ja konditionaalimuotoja ainakin teoksestaan Kirjoituksia (1810) alkaen, joskin näiden rinnalta on poimittavissa myös vain *t*-päätteisiä muotoja. Juteinin kielenkäyttöön nämä muodot olivat kuitenkin tulleet pikemminkin hänen hattulalaisesta kotimurteestaan, joka muiden pohjoishämäläisten murteiden tavoin oli pitempien muotojen kannalla (Lauerma 2004: 142). Vaihtelullisen horjovina tällaisia muotoja esitti kieliopissaan jo Strahlman (1816: esim. 102–105), mutta vasta Juteini (Judén 1818: 51) esitti tällaiset muodot systemaattisen *vAt*-päätteisiksi. 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä pitempiä muotoja ei vielä tavattu edes almanakkojen liitekirjoituksissa, eikä niissä ole 1810-luvultakaan kuin vain indikatiivista joitain monitulkitaisen *i*-vartaloisia muotoja, kuten Rantasen (1956) työstä käy ilmi. 1800-korpuksen asetustekstienkään otokseen pitempiä muotoja ei vielä sisälly. Juteinin ohella *vAt*-imperfektejä ja -konditionaaleja käytettiin 1810-luvulla vain muutamissa teoksissa (Hornborg 1818, von Schröter 1819, näissäkin on hieman vaihtelua).

Vasta 1820-luvulla pitempi pääte alkoi laajemmin yleistyä. Reinhold von Beckerin toimittamien Turun Wiikko-Sanomien ensimmäisessä vuosikerrassa lyhyitä muotoja tavattiin lähinnä vain runoissa. Kieliopissaankin von Becker (1824: 92–93) suositti pitempiä muotoja. Joissain hengellisissäkin kirjoissa tavattiin pitkiä muotoja jo vuosikymmenen alussa (esim. pietarilainen Gossner 1822 ja Renqvistin suomentama Janeway 1822), vaikka lyhyet muodot olivat tällaisissa tavallisempia, elleivät yksinomaisia (esim. Murray 1822). Almanakkakirjoituksiin pitemmät muodot alkoivat yleistyä jo heti vuosikymmenen alusta, joskin muutamissa (1822, 1829) on käytetty myös lyhyitä muotoja. Variaatio oli tyypillistä niin hengellisille kuin maallisillekin kirjoille (esim. Hagerup 1825, Franklin 1826). Sanakirjansa johdannossa Renvall (1826: XIII–XIV) suositti pitempiä muotoja, joskin hän mainitsi lyhyet imperfektit rinnakkaismuotona. Kotuksen asetustekstien otoksessa pitemmät muodot alkavat vakiintua vuoden 1826 jälkeen. Muuten 1820-luvun lopullakin variaatio oli vielä laajaa (esim. Oulun Wiikko-Sanomissa 1829).

1830-luvun alkupuoliskolla *vAt*-muodot olivat jo yleisiä itämurteisväritteisten kirjailijoiden töissä (esim. Gottlund 1831, Lagervall 1831, Ingman 1834, Tarvasen suomentama Gessner 1835, Lönnrotin Kalevala 1835), joskin Renqvistin töissä (esim. Arndt 1832, Bernieri 1834, Renqvist 1835, Schultenius ja Gossner 1836) tavattiin edelleen korkeintaan variaatiota. Kokonaisuudessaan lyhyet muodot olivat kuitenkin jo selvästi harvinaistumassa, sillä pohjoissuomalaisissa kirjoissa vielä tavattu variaatio (huom. etenkin Alholm 1830 ja Toppelius 1832) alkoi taittua systemaattisen *vAt*-päätteen kannalle (Zschokke 1834, Kempiläinen 1836). Lönnrot (1837: 361) oli grammatikkonakin pitempien muotojen kannalla. Samana vuonna Renvall (1837: 24–25) suositti käyttöön pitempiä imperfekti-muotoja, muttei konditionaaleja.

Kieliopissaan Renvall (1840: 82) suositti viimein konditionaalimuotojakin *vAt*-päätteisiksi ja luonnehti lyhyitä muotoja murteellisuuksiksi (mts. 91). Vielä 1840-luvun alussa monet hengelliset teokset olivat kuitenkin ainakin enimmäkseen lyhyiden muotojen kannalla. Stenbäck (1844: 30–32) esittää vielä taivutuskaavioittensa alaviiteissä lyhyet päätteet. Eurén (1846: alav. s. 42) on Renvallin tavoin luonnehtinut näitä enää murteellisuuksiksi, samaten Collan (1847: 102). 1840-luvun puoltaväliä lähestyttäessä *vAt*-päätteiset muodot alkoivat yleistyä hengelliseenkin kirjallisuuteen. Muutamat teokset (esim. Uusi Evangeliumi Kirja 1844) ja tekijät jäivät kuitenkin vanhoilleen. Etenkin Renqvist näyttää vanhemmiten luopuneen hänelle aiemmin ominaisesta variaatiosta siirtymällä yhä

▷

selvemmin vanhan lyhyen päätteen kannalle. Lähinnä tämän takia puolet vuonna 1848 julkaistuista uusista uskonnollisista teoksista oli vielä lyhyen päätteen kannalla.¹⁴

1850-luvulla pitempiä päätteitä alettiin omaksua myös hengellisten teosten uusintapainoksiin. Sekä Wilcockin (1779) että Hamnerinin (1801) myöhemmissä painoksissa vanhasta lyhyestä päätteestä luovuttiin vuonna 1852. Samana vuonna julkaistussa kieleltään uusitussa Uudessa Testamentissa (1852) imperfekti- ja konditionaalimuodot olivat jo *vAt*-päätteisiä, mutta seuraavana vuonna ilmestyneessä koko Raamatussa (Biblia 1853) palattiin tältä osin vanhoihin muotoihin. Vuonna 1860 julkaistuista uusista uskonnollisista (proosa)teoksista vanhan päätteen käyttö näyttää väistyneen, ja Raamatun kieleenkin *vAt*-päätte vakiintui jo seuraavasta Bibliasta (1862) alkaen. Verrosella (1969: 148) on länsisuomalaisten kirjoittajien teoksista pari esimerkkiä vanhasta päätteestä vielä 1860-luvulta. Vanhan pipliasuomen kielellistä perintöä säilyttänyt Aleksis Kivi käytti tällaisia etenkin vuonna 1864 julkaisemassaan Nummisuutareissa, mutta 1870-luvulta lyhyttä päätettä ei varsinkaan asiateksteistä Räsäsen (1984: 52) mukaan enää löydy. Vuonna 1870 julkaistuissa uusissa uskonnollisissa teoksissakin vanhaa päätettä on (raamattusitaatteja lukuun ottamatta) käytetty lähinnä vain virsissä (Lönnrot 1870a, Strömborg 1870). Virsissä lyhyet muodot olivat käytössä ainakin vielä 1880-luvulla (VK 1885), vaikka virsikirjan (proosamuotoisissa) liitekirjoituksissa *vAt*-päätteen kannalle oli siirrytty jo 1850-luvulla (VK 1854).

LOPPUKATSAUS

Jakob Johan Malmbergin Kristityn Vaellus -suomennoksen ensimmäinen painos (Bunyan 1809) oli morfologialtaan enimmäkseen vanhan läntisen kirjakielen mukainen. Ainoastaan allatiivin osittaisessa *n*-loppuisuudessa ja etenkin monikon 2. persoonan muotojen yleisessä *A*-loppuisuudessa suomentajan savolainen tausta heijastuu selvemmin. Kirjakieleen geminaatallinen inessiivi ja *vAt*-päätteinen monikon 3. persoonan imperfekti ja konditionaali alkoivat tunnetusti yleistyä vasta 1810-luvun alusta alkaen. Geminaatallinen abessiivi alkoi tulla käyttöön vasta 1820- ja etenkin 1830-luvulta alkaen, jolloin myös *n*-loppuisen allatiivin ja *A*-loppuisen monikon 1. ja 2. persoonan käyttö alkoi laajeta.

Geminaatallisen inessiivin ja *vAt*-päätteisen monikon 3. persoonan imperfektin ja konditionaalin muita varhempaan yleistymiseen vaikutti jo näiden piirteiden murrelevikki. Näitä Juteinin varhaisnykysuomeen tuomia piirteitä tavattiin myös perihämäläisissä murteissa, ei vain itämurteissa, joten ne saattoivat yleistyä usealta suunnalta. Etenkin geminaatallinen inessiivi vakiintui pitkälti jo 1820-luvulla maalliseen kirjallisuuteen, jossa lyhyttä päätettä käytettiin 1830-luvulla enää vain harvoissa teoksissa (huom. Lehikoinen ja Kiuru 1998: 101). Joissain Oulussa painetuissa kirjoissa vanhaa päätettä saatettiin tosin käyttää maallisissakin kirjoissa 1840-luvulle saakka. Uusista hengellisistä kirjoista vanha inessiivin päätte alkoi sen sijaan laajemmin syrjäytyä vasta 1830-luvun puolestavälillä alkaen, siis Lönnrotin Kalevalan (1835) ja Kemellin Kempiläis-suomennoksen (1836)

¹⁴Nimittäin Renqvist 1848, Rittmeijer 1848, Luther 1848a ja Hyvä Paimen 1848; muiden töistä vain Fellman 1848 ja Tolpo 1848.

ilmestymisen jälkeen. Vasta 1840-luvun jälkipuoliskolta alkaen vanhan päätteen systemaattinen käyttö alkoi olla poikkeuksellista.

Imperfektin ja konditionaalien monikon 3. persoonan *vAt*-päätte yleistyivät hitaammin myös maalliseen kirjallisuuteen. 1820-luvulla vanhan ja uuden päätteen variaatio oli tuntuvaa, ja sitä tavattiin vielä 1830-luvullakin. Hengellisestä kirjallisuudesta vanha päätte alkoi väistyä vasta 1830-luvun jälkipuoliskolta, pohjoisessa julkaistusta kirjallisuudesta alkaen. 1840-luvun lopulla vanha päätte näyttää jääneen etenkin Renqvistin käyttöön, joskin Aleksis Kivi käytti tällaista uuden päätteen rinnalla vielä 1860-luvullakin. Tätä myöhemmin vanhaa päätettä on saatettu käyttää lopulta lähinnä vain virsissä.

Murrelevikiltään kapea-alaisemmat muotopiirteet, kuten monikon 1. ja 2. persoonan *A*-loppuiset muodot, *n*-loppuinen allatiivi ja geminaatallinen abessiivi yleistyivät selvästi hitaammin. Kirjakieleen näistä vakiintui paradoksaalista kyllä vain kaikkein harvinaisin.

Pohjoisille murteille vierasta *n*-loppuista allatiivia alkoi itämurteista käsin tulla kirjasuomeen 1820-luvulla. Verraten harvojen itäsuomalaisten kirjoittajien töissä allatiivi oli 1830-luvullakaan systemaattisesti *n*-loppuinen. Lönnrotin Kalevala teki päättevariantin tutummaksi, mutta ainoastaan persoonapronomineista ja liitepartikkelien edellä allatiivi oli yleisemmin *n*-loppuinen. Näistäkin asemista se alkoi runokieltä lukuun ottamatta jo 1840-luvulla väistyä, joskin hitaasti. Hengellisessä kirjallisuudessa *n*-allatiivia ryhtyivät laajemmin käyttämään vain harvat kirjoittajat, joista savolainen Renqvist oli välillä lähes systemaattisen *n*-allatiivin kannalla. Maallisessa kirjallisuudessa *n*-allatiivin käyttö vaikuttaa jo 1860-luvulla melko vähäiseltä; ainoastaan liitepartikkelien edellä allatiivi säilyi yleisemmin *n*-loppuisena. Runokielessä *n*-allatiivin laajempikin käyttö jäi sen sijaan mahdolliseksi.

Monikon 1. ja 2. persoonan *A*-loppuisten muotojen yleistymisen maalliseenkin kirjallisuuteen jäi vielä vähäisemmäksi. Vanhan kirjasuomen perintönä jäljelle jäänyt vähäinen leksikaalistunut vaihtelu säilyi pitkään, mutta ainoastaan eräiden itäsuomalaisten kirjoittajien kielessä *A*-loppuiset muodot alkoivat yleistyä. Lönnrot (1841b: 43) olisi suonut tällaisten syrjäyttävän *e*-lliset muodot, mutta näin ei käynyt. Pohjoinen kirjallisuus pysyi etupäässä *e*-päätteisten muotojen kannalla, vaikka pohjoismurteet eivät tällaista tukeneetkaan. 1840-luvun lopun hengellisessä kirjallisuudessa vain lähinnä Renqvistin töissä *A*-loppuiset muodot olivat *e*-loppuisia yleisempiä, mutta vaihtelun lopullinen tasoittuminen vei vielä aikaa. 1860-luvulla tästä variaatiosta näyttäisi kuitenkin olleen enää varsin vähän jäljellä.

Itämurteille (eräitä Karjalan kannaksen murteita lukuun ottamatta) vierasta, mutta pohjoismurteille ominaista geminaatallista abessiivia tavattiin 1820-luvun kirjallisuudessa vain satunnaisesti. Vasta 1830-luvulla sen käyttö alkoi Lönnrotin ja pohjoisten kirjoittajien töiden kautta yleistyä. Uusi päätte alkoi vakiintua jo 1840-luvulla (Lehikoinen ja Kiuru 1998: 104), mutta ainoastaan maalliseen kirjallisuuteen. Hengelliseen kirjallisuuteen geminaatallinen päätte alkoi tällä vuosikymmenellä laajemmin vasta saapua, vaikka uusi päätte oli alkanut osin levitä kirjasuomeen juuri pohjoisten hengellisten kirjojen kautta. 1860- ja 1870-lukujen uudessa uskonnollisessa kirjallisuudessa geminaatallinen abessiivi vaikuttaa jo lähes vallitsevalta, vaikka Raamatun kieleen uutta päätettä ei vielä hyväksyttykään.

Varhaisnykysuomen morfologian kehitys ei siis ollut pelkästään itämurteistumista, millaiseksi se on etupäässä kuvattu, vaan myös pohjoismurteet vaikuttivat siihen (Lauerma

▷

2007b). Geminaatallinen abessiivi on karjalaisuutena kielihistoriallisesti toki itäinen piirre, mutta kirjasuomeen se omaksuttiin selvästi pohjoisesta, ei idästä. Pohjoinen kirjallisuus tuki yllättäen myös monikon 1. ja 2. persoonan päätteiden kehitystä nykyiselleen ja nähdäkseni myös torjui pohjoismurteille vieraan *n*-loppuisen allatiivin tulon kirjakieleen. Tämä selittääkin samalla, miksi kirjasuomi jäi muotorakenteeltaan niinkin läntiseksi. Vain osa aidosti itäisistä muotopiirteistä selvisi nykysuomeen, kun pohjoinen kirjallinen traditio suodatti osan itäisestä vaikutuksesta pois. Samalla kirjakieleen omaksuttiin geminaatallinen abessiivi, mutta ratkaisevampaa kirjasuomen kehitykselle oli, että etenkin Kemellin Kempiläis-suomennoksen (1836) jälkeen geminaatta-*s*:llisen inessiivin ja monikon 3. persoonan *vAt*-imperfektin ja -konditionaalien kaltaiset muodot alettiin viimein laajemmin hyväksyä myös eteläiseen uskonnolliseen kirjallisuuteen. Ilman tätä pohjoisesta käynnistynyttä prosessia Renvallin (1837) vetoamus kirjasuomen yhtenäisyyden säilyttämiseksi olisi voinut jäädä vain vetoomukseksi.

Uusintapainoksiin uudet muotopiirteet yleistyivät hitaammin kuin kokonaan uusiin teoksiin. Malmbergin omassa tuotannossa tämä käy parhaiten ilmi inessiivistä, joka jo hänen useimmissa 1830-luvun teoksissaan oli geminaatta-*s*:llinen (Bunyan 1834:n pientä variaatiota ja Hoburgia 1835 lukuun ottamatta), vaikka vanhasta inessiivin päätteestä luovuttiin vasta Kristityn vaelluksen 7. painoksessa (1857). Siinä samaten nykyiselleen muutetut monikon 3. persoonan konditionaali- ja imperfektimuodot säilyivät Malmbergin muissa teoksissa vanhassa asussaan pitempään (Bunyan 1834:n variaatiota ja systemaattisen *vAt*-päätteen kannalla olevaa Hübneriä 1843 lukuun ottamatta). Monikon 1. ja 2. persoonan *A*-loppuisia muotoja tavattiin Malmbergin muissa teoksissa vain satunnaisesti Bunyanin (1834) jälkeen, joskin tällaisia jäi tämän vuoden 1861 laitokseen. Kristityn Vaellus -suomennoksessa monikon 1. ja 2. persoonan muodot *e*:llistettiin suurimmaksi osaksi teoksen 7. painoksessa (1857). Sen sijaan *n*-loppuisia allatiivia Malmberg käytti eräissä muissa kirjoissaan (Bunyan 1834 osin, Lenngren 1839 ja Almqvist 1843a ja b) välillä selvästi enemmän kuin Kristityn vaelluksessa. Sen satunnaishekoja *n*-loppuisia allatiiveja alettiin muuttaa vokaaliloppuisiksi jo teoksen 4. painoksessa (1828), vaikka suurin osa muodoista saatiinkin nykyiselleen vasta 8. painoksessa (1863). Abessiivi muutettiin systemaattisesti geminaatalliseksi vasta teoksen 9. painoksessa (1879). Tätä ennakoி Malmbergin muussa tuotannossa ainoastaan Almqvist-suomennoksen (1843b) vastaava ratkaisu, sillä Kristityn vaelluksen jatko-osan (1834) joistain geminaatallisista abessiiveista huolimatta variaatiota jäi vielä tämän teoksen myöhempäänkin painokseen (1861).

Tarkastelemieni Wilcockin (1779) ja Hamnerinin (1801) hartauskirjojen painoshistoria on morfologisesti samansuuntainen. Geminaatalliseen inessiiviin siirryttiin Wilcockin teoksessa vuoden 1845 painoksessa, Hamnerinin kirjassa 1852, jona vuonna kummassakin teoksessa myös siirryttiin imperfektin ja konditionaalien *vAt*-päätteisiin muotoihin. Sen sijaan *n*-loppuinen allatiivi jäi molemmille kirjoille käytännössä vieraaksi. Harvinaiset *A*-loppuiset monikon 1. ja 2. persoonan muodot *e*:llistettiin vuosien 1862 ja 1863 painoksissa. Geminaatalliseen abessiiviin siirtyminen jäi molemmissa teoksissa seuraaviin painoksiin, jotka ilmestyivät vasta vuosina 1896 ja 1900.

Vuoden 1854 virsikirjassa monikon 1. ja 2. persoona vakiintui *e*-loppuiseksi ja inessiivi geminaatta-*s*:lliseksi. *tt*:llinen abessiivi omaksuttiin virsikirjaan vuonna 1860, mutta monikon 3. persoonan lyhyet imperfekti- ja konditionaalimuodot jäivät itse virsiin eivätkä *n*-loppuiset allatiivitkaan niistä väistyneet.

Uudet muodot omaksuttiin hitaasti myös Raamattuun, jonka kieltä ei 1800-luvun alkupuoliskolla morfologisestikaan vielä uudistettu. Geminaatallinen inessiivi omaksuttiin Raamatun kieleen vuosien 1852–1853 laitoksissa (UT 1852, Biblia 1853). Vasta näiden ortografiaakin on merkittävästi muutettu (Puukko 1946: loppuviitteet 15 ja 1 s. 432–433). Muita uusia muotopiirteitä saatiin vielä odottaa. Vuoden 1852 UT:ssa *vAt*-päätettä käytettiin tosin imperfektissä ja konditionaalissakin, mutta vuoden 1853 Raamattu oli vielä lyhyiden päätteiden kannalla ja vasta vuoden 1862 Biblia vakiinnutti *vAt*-päätteet. *n*-loppuista allatiivia ja *A*-loppuisia monikon 1. ja 2. persoonan muotoja ei Raamatun kieleen koskaan systemaattisesti omaksuttu, mutta hajaesiintymiä niistä tavattiin vielä 1800-luvun jälkipuoliskolle asti. Geminaatallinen abessiivi tuli Raamatun kieleen Bibliassa 1896–1897, joskin osassa laitoksia vanhasta päätteestä luovuttiin vasta vuonna 1911.

Juuri Raamatun kieli hidasti uusien muotopiirteiden vakiintumista. Tässä artikkelissa tarkastelluista muodoista nykysuomeen sittemmin omaksutut variantit enimmäkseen yleistyivät muuhun hengelliseen proosakieleenkin viimeistään 1860-luvulla, inessiivi jo 1840-luvulla. Variaatiota näyttää olleen 1870-luvun alussa jäljellä enää hyvin vähän, osin vain runokielessä. Täytyy kuitenkin muistaa, että tämän vähäisen vakiintumattomuuden lisäksi *t*-akkusatiivin yleistyminen etenkin hengelliseen kieleen oli vielä kesken ja monik-kovartaloinen monikon genetiivi oli vasta alkamassa yleistyä maalliseenkin kieleen (ks. alaviitettä 5). Vaikka enimmät uudet muotopiirteet oli omaksuttu jo varhaisnykysuomen kaudella, muutamien vakiintuminen vei 1900-luvulle saakka.

AINESLÄHTEET

JAKOB JOHAN MALMBERGIN KRISTITYN VAELLUS -SUOMENNOS

- BUNYAN, JOHN 1809: *Yhden Kristityn Waellus Autuahan Ijankaikkisuteen, joka moninai-silla kauneilla Kuwauksilla eteenasetta katuwaisen ja Jumalata etziwäisen Sielun tilan*, Engelskan kielellä kokoonpandu Johan Bunianilda, Saarnamies Betfordisa, ja nyt Saxasta Suomexi kääty Jacob Johan Malmbergilda. Turusa, J. C. Frenckell ja Poika. [1800-korpus]
- 1815: — *Joka* — *Eteenasetta* — *tilan*. — Betfordisa. Ja —. Toinen ylöspano.
- 1822: — Kolmas ylöspano.
- 1828: — Englannin — Neljäs ylöspano.
- 1835: — *Eteenasettaa* — *etsiwäisen* — Viides ylöspano. Helsingisä ja Turusa —.
- 1848: — *Kuvauksilla Eteenasetta* — Saksasta Suomeksi — Kuudes ylöspano. — Helsingforsissa —.
- 1857: — *Ijankaikkisuuteen* — *eteenasettaa* — kokoonpantu — Bunianilta — Betfordissa. [Saksasta] — Jakob — Malmbergilta. Uusi painos. Helsingissä —.
- 1863: — *Jumalaa* — kokoonpannut — Bunian — kääntänyt — Malmberg. Kahdeksas painos.
- 1879: *Kristityn Waellus Autuaasen* — Yhdeksäs painos.

▷

JAKOB JOHAN MALMBERGIN MUU TUOTANTO

- ALMQVIST, C. J. L. 1843a: *Kansakunnan kirja. Työn Kunnia*, josta C. J. L. Almquist, on Ruotiksi Kirjoittanut ja Jak. Joh. Malmberg Suomentanut. Kuopiossa, J. Karsten.
 — 1843b: — — jonka — — Ruotiksi — —.
- BUNYAN, JOHN 1834: *Christityn Lesken ja Lasten Waellus Ijankaikkisuuteen*, jonka Johan Bunian on Engelskaksi kirjoittanut ja Jakob Johan Malmberg, Kuopiossa, Saksasta Suomeksi kääntänyt. Oulussa, Christian Ewert Barck.
 — 1861: *Kristityn — — waellus ijankaikkisuuteen* [2. painos] — — Kuopiossa — — Oulussa — —.
- HOBURG, CHRISTIAN 1835: *Tuntematoin Kristus, eli Kuinka moni Christitty, kaikisa Säädysissä, meidän aikanamme ei oikein tunne Christusta, ja sentähden ei totuudesa taida kutsuttaa Christityksi*. Ensin Saksan kielestä Ruotiksi; ja nyt siitä Suomeksi kääntänyt. Oulussa, Chr. Evert Barck. [2., muuttamaton painos 1838]
- HÜBNER, JOH. 1843: *Biblia-Historia, eli Kertomuksia P. Raamatusta*, jonka Joh. Hübnerin mukaan Ruotiksi kirjotti L. P. Gagner. Kuopiossa, J. Karsten.
- LENNGREN, ANNA MARIA 1839: *Adamin ja Ewan ensimmäinen Aamu-Laulu*, jonka — — on Ruotiksi Kirjoittanut ja Jakob Johan Malmberg Suomentanut. weisataan kuin: Skön och nyfödd var naturen etc. Helsingin kaupungissa, J. Simeliuksen Leski.
- MALMBERG, JAKOB JOHAN 1834: *Kirkko Wirren Koettelemus*. Weisattava kuin: Ah sielun’ anna wallit’ Herran etc. Turussa, J. C. Frenckell ja Poika.
 — 1837: — — Toinen ylöspano. [Kaksi laitosta, joista vain jälkimmäistä korjailtu. Painettu myöhemmin myös 1863 ja 1867.]

MUUT AINESLÄHTEET¹⁵

- 1800-korpus = Kotuksen varhaisnykysuomen korpus. http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/1800_coll_rtf.xml, käyttöaika tammikuu 2001 – lokakuu 2007. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus: Helsinki.
- AHLHOLM, JOHAN 1830: *Yhteinen Maaailman Historia*. — — koonnut ja Suomeksi kääntänyt — — Edellinen Osa. Oulussa: C. E. Barck, omalla kustannuksellansa. [1800-korpus]
- Almanakkojen liitekirjoituksia vuoteen 1851. [1800-korpus]
- ARNDT, JOHAN 1832: *Ensimmäinen Kirja Totisesta Christillisyydestä*. — — Ensin Saxon kieleksi — — Mutta nyt Ruotzin kielestä Suomexi. Borgosa, Christ. Ludv. Hjelt. [2. painos, ensipainos tuhoutui Turun palossa.]
 — 1843: *Kolmas Kirja Totisesta Christillisyydestä*. Suomeksi kirjoittanut ja kustantanut H. R. Kuopiossa, J. Karsten.
- Asetustekstejä. [1800-korpus]
- BENGEL, J. A. 1870: *Raamatullisia mietteitä* Suomentanut K. E. S[tenbäck]. Tampere, Emil Hagelberg.
- BERNIERI, JOHANNES 1834: *Salattu Elämä Christuxen kanssa Jumalasa*. Ruotsin kielestä Suomexi käännetty. Helsingissä, Wasenius.

¹⁵ Ainoastaan ne teokset on mainittu, joihin on tekstissä viitattu.

- BESSER, W. F. 1860: *John Williams, Etelämeren saaristojen Apostoli*. Saksasta suomen-
nettu. Helsingissä, SKS:n kirjapaino.
- Biblia 1853 = *Biblia, se on: Koko Pyhä Raamattu; Esipuhetten, Lukuin sisällepitoin,
Yhtäpitävää Raamatun paikkain osituksen, ja lisättyin Registerein kanssa*.
Porwoossa: P. Widerholm, omalla kustannuksella.
- 1857–1859 = *Biblia, se on: Koko Pyhä Raamattu. Wanha ja Uusi Testamentti.
Alkuraamattuun jälkeen uudestansa ojennettu*. Koetus-käännös. [Toim. A. W. Ing-
man.] Helsingissä: Turun Piplia-Seura.
- 1862 = *Biblia, se on: Koko Pyhä Raamattu; Esipuhetten, Lukuin sisällepitoin,
Yhtäpitävää Raamatun paikkain osituksen, ja lisättyin Registerein kanssa*.
Toinen läpikatsottu ja korjattu painos. Helsingissä: P. Widerholm, omalla kustan-
nuksella.
- 1896–1897 = *Biblia, Koko Pyhä Raamattu*. Turku: Turun Pipliaseura.
- 1911 = *Biblia eli Pyhä Raamattu Wanha ja Uusi Testamentti*. Kielellisesti korjattu
painos. Helsinki: Englannin ja Ulkomaan Bibliaseura (painettu Leipzigiissä).
- BJÖRQVIST, ANDERS 1801: *Uskon harjoitus Autuuteen, Sowitettu niiden Wuotisten Juhla-
ja Sunnundai-Päiwäisten Evangeliumein Tutkinnosa*. Edellinen osa. Turusa, Joh.
C. Frenckell.
- [CAJAN, JOHAN FREDRIK] 1839–1840: *Suomen historia, koetteeksi kerrottu lyhykäisessä
järjestyksessä*. Helsingissä, G. O. Wasenius.
- CARLSSON, WILHELM 1860a: *Raamatun Muinais-Tietoja Palestinasta*. I nios. Lukemisia
Kansalle n:o 132. Turussa, J. W. Lillja.
- 1860b: *Evangeliumin oppi Omasta Wanhurskaudesta ja Christuksen Wanhurs-
kaudesta*. Turussa, J. W. Lillja.
- Christillisen opin alku eli lyhykäinen Pyhän Raamatun Historia ja lyhykäinen Katechis-
mus*. Venäjän kielestä Suomeksi kääntö. Sanktpeterburg 1836.
- [DIETRICH, V.] 1845: *Katechismuksen Saarnoja Lapsille*. Saksan kielestä Ruotsin kielelle
käännetty, ja nyt wasta Ruotsin kielestä Suomentanut Gust. Lönnmark. Waasasa:
P. W. F. Lundberg, Wolffin Kirjanpainosa.
- [DU]MOULIN[I], P. 1843: *Kristityn Sota. Toinen Kirja eli Osa*. Suomeksi kirjoittanut ja
kustantanut H. R. Kuopiossa, J. Karsten.
- DURCHMAN, FR. OSK. – INGMAN, A. W. 1848: *P. Raamatun ja Lutheeruksen oppi*. Vaasassa,
P. M. F. Lundberg.
- EHRSTRÖM, FR. AUG. 1837: *Suomalainen Messu*, jonka nuotille asettanut ja Wirsi kanteleen
tawoin numeroihin pannut –. Helsingissä, G. O. Wasenius.
- FELLMAN, JACOB 1848: *Hengellisiä puheita Erinäisissä tiloissa*. I osa. Helsingissä, J.
Simeliuksen perilliset.
- [FRANKLIN, BENJAMIN] 1826: *Vanhan Richardin Aave- ja Neuvokirja*. Ruotsin kielestä
suomenettu. Turusa, J. C. Frenckell ja Poika. [1800-korpus]
- FRITSCH, AHASWERUS 1846: *Hengellinen Myrrhami-Kimppu*. Juthin eli Danskun kielestä
Suomeksi kääntänyt J. H. Oikonut ja pränttiin kustantanut H. R. Kuopiossa, J.
Karsten.
- GESSNER, SALOMON 1835: *Ensimmäinen Purjehtia*. Suomentanut Otto Tarvanen. Helsin-
gissä, J. C. Frenckell ja Poika. [1800-korpus]
- GOODWINI, THOMAS 1843: *Ihmisen Turhista Ajatuksista*. – ensin Engelskan kielellä, mutta

- siitä sitten —Saksan kieleksi ja sen jälkeen Ruotsin Kieleksi käännetty. Suomeksi kirjoittanut ja kustantanut H. R. Helsingissä, Wasenius.
- [GOSSNER, J.] 1822: *Ihmisen Sydän Jumalan Templi, taikka Satanan Työ-Sia*. Saksan kielestä Suomeksi Käännetty. St. Pietarissa, C. Schnor.
- 1844: *Kristitty Sotaaseisansa*. Ruotin kielestä suomenettu. Kuopiossa, J. Karsten.
- GOTTLUND, CARL AXEL 1818: *Pieniä Runoja Suomen Poijille Ratoxi*. Ensimmäinen Osa. [Upsala, Zeipel & Palmblad] [1800-korpus]
- 1828: *Wänämöiset, yksi Kokous meidän nykyisten Runojoin Wirren-Teoista*. I osa. Tukhulmissa, Norstedt poikineen.
- 1831: *Otawa eli suomalaisia huvituksia*. Tukhulmissa, M. G. Lundberg.
- 1840: *Runola*. Helsingfors, J. Simelii enka.
- GOTTLUND, MATTH[IAS] 1821: *Försök till en omarbetad Finsk Tolkning af Apostlernas Sändebref, Jemte Anmärkningar öfwer nu brukliga Finska Öfwersättningen*. Åbo, J. C. Frenckell & Son.
- HAGERUP, EJLER 1825: *Pyhän Martyrein kowan kärsimisen, Woittavaisen uskon ja kärsiwällisyyden Merkilliset Esimerkit*. Ruotsin kielestä Suomexi tulkitut. Turussa, J. C. Frenckell.
- HAMNERIN, NILS 1801: *Tien Osottaja Ijankaikkiseen Elämään*. Suomexi kääntö Ruotzin kielestä. Turussa, Joh. C. Frenckell ja Poika. [Lähteenä käytetty myös vuosien 1852, 1863 ja 1900 painoksia.]
- HEDBERG, FREDRIK GABRIEL 1848: *Suloisia sanomia Zionille Suomessa* — jotka Ruotsin kielin kirjotti F. G. H. Ja nyt Suomalaisille selitti — K. I. N[ordlund]. Turussa: J. C. Frenckell, J. W. Lilljan kustannuksella.
- HIRVINEN, SALOMON 1870: *Saarnoja Kotihartauden Tarpeeksi*. Turussa: Frenckelliläisessä kirjapainossa, Tekiän oma kustantama.
- HORNBERG, HERMAN EMANUEL 1818: *Vähän Totuutta, Kolmessa Jako-luokassa. Paljasta lupilupaisia Satuja*. Wiipuri, A. Cederwall. [1800-korpus]
- HUHN, A. F. 1860: *Minä uskon Jeeskukseen Kristukseen*. Ruotsalaisesta painoksesta suomentanut Juh. Kustaa Heinonen. Turussa, J. W. Lillja.
- 1860: *Saarnoja ensimmäisestä uskonkappaleesta*. Ruotsin-kielestä suom. Juh. Kustaa Heinonen. Turussa, J. W. Lillja.
- Hyvä Paimen*. Kääntänyt ja kustantanut H. R. Sortawolassa, C. W. Holmström 1848.
- INGMAN, ER. ALEKSANDER 1834: *Lauluja Anakreonilta ynnä myös Laulu Sappolta*. Greekan kielestä suomentanut ja lyhykäisesti selittänyt —. Helsingissä: Pranttäytetty J. C. Frenckellin luona Pohjalaisilta.
- JAMES, JOHN ANGELL 1848: *Johdatus ja Lohdutus niille, jotka ovat murheelliset pelastuksestansa*. Suomentama C. O. Roseniuksen Ruotsennoksesta. Hämeenlinnassa: G. Nordensvan, A. W. Öhmanin kulungilla.
- JANEWAY, JAMES [JACOB JANNEWAG] 1822: *Seitsemän Nuoren Lapsen Kääntyminen, Eli Ensimmäinen Osa Lasten Hengellisestä Esimerkki Kirjasta*. Turussa, J. C. Frenckell ja Poika.
- Jessy Allan eli Pyhäkoulun hedelmä*. Suomennus. Turussa, G. W. Wilén ja Kumpp. 1870.
- Jokapäiväistä leipää elämän sanasta*. Saksankielisen kirjaisen johdolla Pyhästä Raama-

- tusta kokoili -y--a [= A. W. Lyra]. Porvoossa: W. L. Söderström 1870.
- JULIN, JOHANNES 1815: *Neuvo Kuinga Wiinaa – – taitaan polttaa ja Perunoista Leipää walmistaa*. Turusa, J. C. Frenckell ja Poika.
- JUTEINI, JAAKKO [= HÄMÄLÄINEN] 1804: Edesmenneen muistoxexi. – *Åbo Tidning* n:o 26 (31.3.).
- JUTEINI, JAAKKO [JAK.] 1810: *Kirjoituksia*. Ensimmäinen Osa. Turussa, Frenckell. [1800-korpus]
- KEMPI[LÄINEN], TUOMAS 1836: *Kristuksen Seuraamisesta*, suomenta C. J. Kemelli. Oulusa, Christian Ew. Barck.
- KRANK, [P. V.] 1844: *Meidän Herramme Jesuksen Kristuksen Kärsimiset Syntisten edestä edespantu*. Ensimmäinen osa. Waasasa: P. W. F. Lundberg, Wolffin kirjapainosa. *Kristillisen rakkauten työt vapautettuina vankien hyödyksi*. Kertonut Fr. Pr. Suomentanut F. E. Suomen wankihuone-yhtiön toimituksia. Helsingissä, Hufvudstadsblad 1870.
- Käsikirja 1808 = *Käsikirja jossa Käsitetty on Kuinga Jumalan-palvelus Kristillisten Ceremoniain ja menoin kansa – – toimitettaman pitää*. Peterisa, M. C. Iversen.
- Käsikirja 1835 = *Kirkko-menoin Käsi-Kirja Evangelisille Lutheruksen seurakunnille Venäjällä*. St. Pietarporissa, P. Widerholm.
- LAGERVALL, JAKOB FREDRIK 1831: *Satu Sallisesta*. Helsingissä, Wasenius.
- 1834: *Ruunulinna. Murhekuvaus 5 tapauksessa*. Helsingissä, Wasenius. [1800-korpus]
- LANGHANS, CHRISTIAN 1870: *Lasten Postilla*. Suomensi Joh. Fr. Niloni. Kuopiossa, Paino-yhtiö.
- Lapsuuden Kirja 1835 = *Meidän Herramme Jesuksen Christuksen Lapsuuden Kirja*. Suomen kielelle käännetty. Wiipurissa, A. Cederwaller.
- [LAURÉN, LUDVIG LEONARD] 1870: *Kalastajan poika Suomen ijäti muistettava hyväntekiiä* Turussa, Frenckelliläisessä kirjapainossa.
- LUTHER[US], MARTTI 1845a: *Herramme Jesuksen Kristuksen Wuorisaarnan eli P. Mattheuksen Evangeliumin 5–7:n Lu'un Selitys*, jonka on Ruotsista suomentanut Karl Isaaq Nordlund. Helsingissä, Frenckell ja Poika.
- 1845b: *Ahti-Saarnoja Kristuksen Kärsimisestä*. Ruotsista suomennetut K. Enebäckiltä. Helsingissä, J. C. Frenckell ja Poika.
- MARTIN 1848a: *Ankara-Waroitus Ahkeraan Rukoukseen*. Ruotsin kielestä Suomeksi käännetty. Sortawolassa, C. W. Holmström.
- MARTTI 1848b: *Wapahtajamme Jesuksen Kristuksen Ylimmäis-Papillinen Rukous eli Johanneksen Evangeliumi-Raamatun 17:n Luwun selitys*. Suomentama J. E. Ahlgrenilta. Turussa: Christ. Ludv. Hjelt, omalla kustannuksella.
- MARTIN 1860: *Kristuksen ansio*. Suomentanut Wilh. Carlsson. Turussa, J. W. Lilja.
- Lyhykäinen Kertomus Kristuksen Armowaltakunnan Menoista*. Suomentama. Kuopiossa: J. Karsten 1845.
- LÖNNROT, ELIAS 1835: *Kalevala taikka Wanhoja Karjalan Runoja Suomen kansan muinosta ajoista*. SKST 2. Helsingissä, J. C. Frenckell ja Poika. [1800-korpus]
- 1840: *Kanteletar taikka Suomen Kansan Wanhoja Lauluja ja Wirsiiä*. SKST 3. Helsingissä, J. Simeliuksen Leski.
- 1842: *Suomen Kansan Sanalaskuja*. SKST 4. Helsingissä, J. Simeliuksen Leski.

- [—] 1870a: *Kuusikolmatta Haluttua Wirttä*. Turussa, Frenczelliläisessä kirjapainossa.
- 1870b: *Wiisikolmatta Wirttä*. Turussa: Frenczelliläisessä kirjapainossa, J. F. Granlundin kustannuksella.
- [LÖNNROT, E. & TICKLÉN, P.] 1836: *Muistelmia Ihmisten Elosta Kaikkina Aikoina*. Ensimmäinen Kirja. Oulussa, Chr. Ew. Barck. [1800-korpus]
- [—] 1842: *Wenäjän Historia lyhykäisesti kerrottu*. Helsingissä, G. O. Wasenius.
- MURRAY, GUSTAF 1822: *Niiden Ihmistän Sielun Waaran Jotka Parannuxesa wiivyyttävät, mielestänsä, soweljambaan tilaan ja aikaan*. Gustaf Rancken, Suomexi Kirjoitti. Turusa, J. C. Frenczell ja Poika.
- NOHRBORG, ANDERS 1848: *Langenneen Ihmisen Autuuden Järjestys*. Suomentanut Joseph Wilhelm Durchman. Waasassa: Piet. Magn. Ferd. Lundberg omalla kulutuksellansa.
- NORDBLAD, CARL 1837: *Terweyden Opetus-Kirja yhteiselle kansalle*. Suomennettu Johan Henrik Keckmannilta. Turun kaupungisa, J. C. Frenczell.
- NYMAN, H. 1842: *Hyödyttäväisiä ja Huvittavaisia Kertomuksia Yhteiselle Kansalle* — — koonnut ja osittain Suomentanut — —. Ensimmäinen Vihko. Oulusa: C. E. Barck, omalla kustannuksellansa. [1800-korpus]
- 1846: *Hyödyttäväisiä ja Huvittavaisia Kertomuksia Yhteiselle Kansalle*. Toinen Vihko. Oulusa, C. E. Barck.
- Oulun Viikko-Sanomia*.
- RANCKEN, GUSTAF 1836: *Uskon Opin Puhdistus. Ihmisten walhesta ja pahoista juonista*. Helsingissä, Wasenius.
- RENQVIST, HENRIK 1830: *Lyhykäinen Itse-Koettelemus ja Parannuxen Neuwo*. Borgosa, Christ. Ludv. Hjelt.
- 1835: *Wiinan Kauhistus*. Helsingisä, J. C. Frenczell ja Poika. [1800-korpus]
- 1844: *Wäärän Opin Kauhistus ja Oikian Opin Puolustus*. Helsingforsissa, J. C. Frenczell ja Poika.
- 1848: *Wastaus-Kirja sillen Kirjallen, joka Wäärän Opin Kauhistus-kirjaa vastaan on Turussa räntätty* — —. Sortawolassa, C. W. Holmström.
- RITTMELIER, JOHAN 1848: *Meidän Herran Jesuksen Kristuksen Pyhä Ehtollinen*. Ruotsin kielestä Suomeksi kirjoittanut ja kustantanut H. R. Sortawolassa, C. W. Holmström.
- [ROSENIUS, CARL OLOF] 1860a: *Hyvästä paimenesta*. Suomentanut T - S - s. Turussa, J. W. Lillja.
- 1860b: *Jumalan Kymmenen Käskyn Selitys*. Suomennos. Kuopiossa, P. Aschan ja Kumpp.
- RÄNNÄRI, JOHAN 1860: *Jaloluontoinen waimo*. Mukailema. Oulussa: Chr. Ev. Barck. *Sanan Saattaja Viipurista*.
- SCHARTAU, GUSTAVA 1834: *Hyväntahtoisia Neuvoja Katowuosina*. Suomennetut ja lisätyt. Helsingissä, G. O. Wasenius. [1800-korpus, vide Lönnrot]
- SCHINMEIER, JOHAN CHRISTOPHER 1841: *Perhen-Wanhinten ja Palweliain welwollisudet toinen toistansa kohtaan*. Kahdesta Saksankielisestä saarnasta Ruotsinkieleksi otettu ja nyt siitä Suomeksi kirjoitettu. Helsingissä, G. O. Wasenius.
- [SCHMID, JOHAN KRISTOF VON] 1848: *Pyhän Eustakiuksen merkilliset elämän vaiheet*. A. Rätty Saksasta Suomentanut. SKST 11. Helsingissä, J. Simeliuksen perilliset.

- SCHULTENIUS, SAM. [– GOSSNER, J.] 1836: *Epistola Postilla*. Suomexi kääändänyt. H. R. Turusa, Christ. Ludv. Hjelt.
- VON SCHRÖTER, D. H. R. 1819: *Finnische Runen*. Finnisch und Deutsch von –. Upsala: Palmblad & Co, Gedruckt auf Kosten des Herausgebers. [1800-korpus]
- STARK, CHRISTOPHER 1847: *Lyhykäinen ja yksinkertainen Autuuden Järjestys*. Lisätty, parannettu ja Suomennettu Carl Gröhniltä. Porwossa, P. Widerholm.
- STEGER, V. ST. 1847: *Historia Pakanain Kääntämisistä ja Kääntymisistä*. Sortawolassa, C. W. Holmström.
- [STRETTON, HESBA] 1870: *Jessikan äiti*. Suomennos. Helsingissä: J. Simeliuksen perilliset, G. W. Edlundin kustannuksella.
- STRÖMBORG, J. 1870: *Uusia hengellisiä virsiä*. Tampereella: Emil Hagelberg, J. Strömborgin kustannuksella.
- Thirza eli ristin voima*. Suomennos. Helsingissä, Suomal. Kirjall. Seuran kirjapainossa 1870.
- TICKLÉN, PIETARI 1837: *Lyhyt ja yksinkertainen Kristillisen Opin Tieto*. Oulussa, Chr. Ev. Barck.
- [TOLPO, N. M.] 1848: *Dokt. Lutheruksen wähän Katekismuksen Yksikertainen Selitys*. Jonga kirjoitti yksi Jumalan Sanan Palwelja Hämeessä. Hämeenlinnassa, G. Nordenswan.
- [TOPP, P. J.] 1833: *Huutawan Ääni Korwesa Lunastetuille Sieluille, Päästäxensä pois perkelen pauloista*. Suomexi kirjoitettu. Helsingissä, Wasenius.
- TOPPELIUS, GUSTAF 1832: *Oulun Kaupunnin palosta 23:tenä päivänä Touko-Kuusa 1822*. Oulussa, C. E. Barck. [1800-korpus]
- Turun Viikko-Sanommat*.
- UT 1852 = *Uusi Testamentti*. Helsingissä: J. C. Frenckell ja Poika, purkamattomilla puustaweilla ja omalla kustannuksella.
- Uusi Evangeliumi Kirja*. Pietarissa, Glasunovan Kirja-painossa 1844.
- WALLIN, JOHAN FREDRIK 1835: *Luwunlasku- eli Räkniiki-Kirja*, Suomallaiselle Talonpojaalle. Turusa: Christ. Ludv. Hjelt, Jacob Granströmin kustannuksella.
- WILCOCK, THOMAS 1779: *Kallihit Hunajan-pisarat Kalliosta Christuxesta*. Stockholmissa, Wennberg ja Compagnie [lähteenä käytetty myös 1800-korpuksessa olevaa vuoden 1839 painosta sekä vuosien 1845, 1852, 1862 ja 1896 painoksia.]
- VK 1854 = *Suomalainen Wirsi- ja Ewankeliumi-Kirja, siihen sopiwain kappalten kanssa*. Nyt taas wasta-uudesta ojennettu. Helsingissä, J. C. Frenckell ja Poika.
- VK 1860 = *Suomalainen Wirsi- ja Ewankeliumikirja, siihen sopiwain Kappalten kanssa*. Turussa, J. W. Lilja.
- VK 1885 = *Suomalainen Wirsi- [ja] Ewankeliumikirja, siihen sopiwain kappalten kanssa*. Helsingissä, K. E. Holm.
- Ystävällisiä muistutus- ja varotus-sanoja Suomen Sionin asukkaille*. Helsingissä, SKS:n kirjapaino 1860.
- Yxi Sängen Merkillinen Historia Jumalan Hengen suuresta armotyöstä kolmen Juudan tytärilapsukaisen tykönä*. Ensimmäinen Saxasta Ruotsiksi kääntö, Ja nyt – – Suomexi tehty H. Renqvistildä. Turusa, J.C. Frenckell ja Poika 1815. [1800-korpus]
- [ZSCHOKKE, JOHAN HEINRICH DANIEL] 1834: *Kultala*. [Suom. C. N. Keckman.] SKST 1. Helsingissä, J. C. Frenckell ja Poika.

▷

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk grammatik*. Bibel-Sällskapets Tryckeri, Åbo.
- BLOMSTEDT, YRJÖ 1962: Savon Malmberg-suvun alkuperästä. – *Genos* 1962 s. 53–56.
- COLLAN, FABIAN 1847: *Finsk Språklära. Förra Delen. Formläran*. Helsingfors, J. C. Frenckell & Son.
- EURÉN, GUSTAF ERIK 1846: *Grunddragen till Finsk formlära*. Åbo, J. C. Frenckell & Son.
- 1849: *Finsk språklära*. Åbo, J. C. Frenckell & Son.
- EUROPAEUS, D. E. D. 1847: Suomen kieli kirjallisesti' käytettävänä. – *Suometar* n:o 16 ja 18–20.
- GOTTLUND, CARL AXEL [= G-nd] 1817: Recensioner [*Finland och Dess Invånare* af Friedr. Rühls]. – *Swensk Literatur-Tidning* s. 289–299, 337–352, 369–383, 385–400, 412–416, 769–784, 785–800, 812–816. Upsala, Zeiper och Palmblad.
- JUDÉN, JAC[OB] 1816: *Kritik öfver Lån-Bokstäverna uti Finska Språket*. And. Cederwaller, Wiborg.
- 1818: *Försök till utredande af finska språkets grammatik*. Wiborg, And. Cederwaller.
- JÄNNES, ARVI 1890: *Suomen kielioppi. Alkeis-, muoto- ja runo-oppi*. 3. painos. Helsingissä: Weilin ja Göös.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki: WSOY.
- 2000: Suomen kirjakielen sijajärjestelmän vakiintuminen 1800-luvulla. – Matti Punttila, Raimo Jussila & Helena Suni (toim.), *Piipäkielestä kirjakieleksi* s. 171–201. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- IKOLA, OSMO 1965: Suomen kielen kehityskaudet. – *Sananjalka* 7 s. 32–40.
- KANTOLA, Eeva-Liisa 1968: Nominien taivutus 1830-luvun suomessa. Julkaisematon laudaturtyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- KETTUNEN, LAURI 1940a: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. SKST 188. Helsinki: SKS.
- 1940b: *Suomen murteet III B. Selityksiä murrekartastoon*. SKST 188. Helsinki: SKS.
- KROHN, JULIUS 1897: *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet*. Täydentänyt ja toim. Kaarle Krohn. SKST 86. Helsinki: SKS.
- LAPPALAINEN, PEKKA 1959: *Aukusti Juhana Mela. Uranaukaisijan elämä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 72. Turku: Turun yliopisto.
- LAUERMA, PETRI 2001: Klaus Kemelli ja varhaisnykysuomen unohdetut uudistajat. – *Vierittäjä* 105 s. 561–579.
- 2004: Aluemurre vai murteiden yhdistelmä – keskustelu kirjakielen perustasta 1800-luvun alkupuolella. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 136–176. SKST 979. Helsinki: SKS.
- 2007a: Vieraiden grafeemien väistyminen varhaisnykysuomesta etenkin Jakob Johan Malmbergin tuotannon valossa. – *Virittäjä* 111 s. 322–345.
- 2007b: Pohjoismurteet, vanha oululainen kirjallisuus ja varhaisnykysuomen kehitys. Kielitieteen päivillä Oulussa 24.5.2007 pidetty julkaisematon esitelmä (tiivistelmä: <http://www.oulu.fi/kielitieteenpaivat2007/Abstraktit.pdf> s. 55–56).

- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 1998 [1989]: *Kirjasuomen kehitys*. 4. p., uudistettu laitos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LÖNNROT, ELIAS 1836: Suomen kielestä. – *Mehiläinen* s. 42–46, 118–122.
- 1837: Suomen kielen lausukoista. – *Mehiläinen* s. 344–352, 358–364.
- 1839: Graeca sunt; non leguntur. – *Mehiläinen* s. 543–551.
- 1841a: Bidrag till Finska Språkets Grammatik. – *Suomi* 1841, 4. vihko s. 11–39.
- 1841b: Bidrag till Finska Språkets Grammatik. – *Suomi* 1841, 5. vihko s. 29–47.
- Mehiläinen*. – Elias Lönnrot: *Valitut teokset* 2. Toim. Raija Majamaa. SKST 531. Helsinki: SKS.
- PANTERMÖLLER, MARKO 2006: Zur doppelten Markierung der Abessivität im alten Schriftfinnischen. – *Ural-Altäische Jahrbücher*, Neue Folge 20 s. 51–85.
- PENTTILÄ, AARNI 1931: *Vuoden 1836n uusien virsien kieliasu ja Kustaa Renvall*. Turun Yliopiston julkaisuja B XVI. Turku: Turun yliopisto.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: *Nykysuomen kehitys*. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakielen sekä tekstinäytteitä. Tietolipas 72. Helsinki: SKS.
- PUNTTILA, MATTI – ISSAKAINEN, TOUKO 2003: Kalevala, kansanrunous ja kirjakieli. – *Virttäjä* 107 s. 226–245.
- PUUKKO, A. F. 1946: *Suomalainen Raamattumme*. Helsinki: Otava.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1994: *Suomalainen sydämeistä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä*. Suomi 172. Helsinki: SKS.
- RANTANEN, SIRKKA-LIISA 1956: Ortografisia, äänneopillisia ja taivutusopillisia huomioita vv. 1801–1820 suomenkielisten almanakkojen liitekirjoitusten kielestä. Julkaise-maton laudaturtyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RAPOLA, MARTTI 1933: *Suomen kirjakielen historia* I. SKST 197. Helsinki: SKS. [Liitteellä täydennetty painos 1965.]
- 1945: *Vanha kirjasuomi*. Tietolipas 1. Helsinki: SKS.
- 1956: Murteiden taistelu – mitä se oli ja mitä se ei ollut. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 36 s. 15–24. Helsinki: Kalevalaseura.
- RENVALL, GUSTAF [GUSTAVUS] 1810: *Dissertationis de orthoëpia & orthographia linguae fennicae, Pars Prior*. Aboae, typis Frenckellianis.
- 1811: *Dissertationis de orthoëpia & orthographia linguae fennicae, Pars Posterior*. Aboae, typis Frenckellianis.
- 1815: *Dissertatio Academica de signis relationum nominalium in lingua fennica*. Aboae, typis Frenckellianis.
- 1826: *Suomalainen Sana-Kirja – Lexicon Linguae Fennicae, cum interpretatione duplici, copiosiore latina, brevior germanica*, I–II. Aboae, Typis Frenckellianis. [1800-korpus]
- 1837: *Grammatiska uppsatser*. Åbo, Christ. Ludv. Hjelt.
- 1840: *Finsk Språklära, Enligt den rena Vest-Finska, i Bokspråk vanliga Dialecten*. Åbo: Christ. Ludv. Hjelt, på eget förlag.
- RUOPPILA, VEIKKO 1977: Keskustelua ja kiistaa suomen kielen sijamuodoista 1800-luvulla. – L. A. Vuorela (toim.), *Suomalainen tiedeakatemia, Esitelmät ja pöytäkirjat* 1976 s. 127–137. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- RÄSÄNEN, SEPPO 1984: Aleksis Kiven kieli ja nykysuomen murros. – Terttu Orpana (toim.), *Vuosikirkot* 1984 s. 47–82. *Folia Fennistica & Linguistica*, Tampereen yliopiston

- suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 11. Tampere.
- SETÄLÄ, E. N. 1898: *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. Helsingissä: Otava.
- STENBÄCK, GUST. LEONH. 1844: *Sammandrag aff finska språkets formlära, (efter von Becker;) till skolornas tjenst*. Borgå, P. Widerholm.
- STRAHLMAN [oik. STRÄHLMAN], JOHANN 1816: *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen*. St. Petersburg, M. C. Iversen.
- SUOJANEN, MATTI K. 1985: Kansitettu kansankieli: kansanko kieltä? – *Kuopiosta Suomeen. Kirjallisuutemme aatesisältöä 1880-luvulla* s. 121–136. Snellman-instituutin julkaisuja 2. Kuopio: Kustannuskiila.
- Suomen Sana*. Kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto 1–24. Suunnitellut ja toimittanut Yrjö A. Jäntti. Helsinki: WSOY, 1963–1967.
- SUONIEMI-TAIPALE, INGA 1994: *Itämerensuomalaisten kielten prolatiivi*. SKST 616. Helsinki: SKS.
- TIILILÄ, OSMO 1961: *Rukoilevaisten kirjoja*. SKST 270. Helsinki: SKS.
- VASENIUS, VALFRID 1878: *Suomalainen kirjallisuus 1544–1877. Aakkosellinen ja aineenmukainen luettelo*. SKST 57. Helsinki: SKS.
- VERRONEN, MARJE 1969: Varhaisnykysuomen loppupuolen taivutusoppia. Julkaisematon laudaturtyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- VHAEL, BARTHOLDUS G. 1733: *Grammatica Fennica*. Johan Kiämpe, Abo.

MORPHOLOGICAL DIVERGENCE OF EARLY MODERN
FINNISH FROM OLD LITERARY FINNISH
WITH PARTICULAR REFERENCE TO THE WORKS OF
JAKOB JOHAN MALMBERG

The morphology of Old Literary Finnish was almost exclusively based on western Finnish dialects. Eastern Finnish forms were not introduced widely to literary Finnish until the beginning of Early Modern Finnish (ca. 1810–1870/80), when the orthography also began to be modernised. This resulted in a linguistic debate known as ‘the battle of the dialects’ (ca. 1820–1845). The dialectal forms causing controversy included the inessive case ending *-ssa* (compared with the *-sa* of western Finnish dialects and earlier literary Finnish), the allative case ending *-llen* (cf. *-lle*), the abessive case ending *-tta* (cf. *-ta*), the personal ending of the first person plural *-mma* (cf. *-mme*), the second person plural *-tta* (cf. *-tte*) and the third person plural in imperfect and conditional forms, *-vat* (cf. *-t*). The writer describes how the above-mentioned forms were introduced to Early Modern Finnish and how they spread or fell out of use by the beginning of the period of Modern Finnish.

The writer uses the same primary data as in his earlier study on the graphemic development of Early Modern Finnish, i.e. the nine editions of Jakob Johan Malmberg’s Finnish translation of John Bunyan’s *The Pilgrim’s Progress*, together with his other works, and also relies on more

extensive secondary data. Specifically, the religious works published in 1844–1848, 1860 and 1870 are taken to consideration in addition to the works published in 1809–1843.

Though Jakob Johan Malmberg came from the area of eastern (Savo) dialects, the impact of these dialects on the language of the first edition of his translation of *The Pilgrim's Progress*, published in 1809, is not very marked. It is seen only in the more than sporadic use of the allative form *-llen* and in the rather extensive use of the second person plural forms with *-ttA*, both of these receding in favour of *-lle* and *-tte* by the time of eighth edition in 1863. The inessive case ending with *-ssA* was adopted in the seventh edition in 1857, and the abessive case ending with *-ttA* in the ninth edition in 1879. In his other works, Malmberg used the new *-ssA* ending in works published in the 1830s in particular, while in the third person plural forms there remained considerable variation. The first and second person plural forms ending in *-A* were in frequent use in only one work published in the 1830s, while the *-llen* allative was extensively used at that time.

Juteini had already introduced the inessive *-ssA* and the imperfect and conditional with *-vAt* to literary Finnish in the 1810s, and the new forms spread quickly to the secular literature of the 1820s. This was because these forms were typical not only of eastern but of certain western Finnish dialects, too. In religious language both inessive endings were common in the 1830s, and the old *-sA* ending started finally to fall out of use in the mid-1840s. It took somewhat longer for the *-vAt* imperfect and conditional to become popular, especially in religious literature. The more systematic use of the first and second person plural forms with final *A*, as well as the allative case with final *n*, became visible only in eastern Finnish literature of the 1820s and 1830s, and already started to fall out of use in the 1840s. The abessive case with *-ttA* was adopted into literary Finnish from the northern dialects as late as the 1830s. It became common in secular literature in the 1840s, but in religious literature there was still considerable variation at the end of that decade. In new religious works published in 1860 the present-day variants of all the above-mentioned forms had already been accepted, although the *-tA* abessive was still used in some works even in 1870, and the last remnants of the *-llen* allative were slow to disappear, especially in poetry, where even the imperfect and conditional forms with *-t* were still occasionally used.

As a rule, the new forms took longer to appear in reprints than in first editions. Biblical language in particular was slow to develop. The *-ssA* inessive was accepted in 1852–1853, and the imperfect and conditional with *-vAt* in 1862, but the *-ttA* abessive did not reach the Bible until 1896–1897, and in some editions as late as 1911. ■

Yhteystiedot (address):

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Vuorikatu 24, 00100 Helsinki

Sähköposti: *petri.lauerma@kotus.fi*